

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΣΤΑ 1903

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΦΥΛΛΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΕΤΑΙ

ΤΟΥ ΠΑΛΛΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟ ΜΕΝΑΡΔΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΠΑΛΛΗΣ:	Σίμος Στούτος Μενάρδος.
Ν. ΠΑΤΡΙΝΑΚΟΣ:	Τὰ σύγχρονα ιδανικά τῆς ἀγωγῆς.
Ι. ΣΤΑΜΝΟΠΟΥΛΟΣ:	«Τῷ Χατζηδάκι».
Γ. ΠΕΡΓΙΑΛΙΤΗΣ:	Ἐκ τῶν «Παιδαγωγικῶν Μύθων».
Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ:	«Περσέματα καὶ Χαιρετισμοί».
Μ. Γ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ	Μοιρολόγια.
Μ. ΔΑΜΙΡΑΛΗΣ:	Ὁ θρήνος τῆς σηλιάς.
Μ. ΦΙΛΗΝΤΑΣ:	Χατζηδάκη ἔλεγχος.
Κ. ΚΟΝΤΟΣ:	Τὰ φεγγαρίσια μάτια.
Α. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ:	Ἡ Μαργαρίτα.
Γ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗΣ:	Τὰ μυστήρια τῆς κριτικῆς.
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ:	Νέα βιβλία.— Ἐπιγράμματα.—Ὅ,τι θέλετε.—Ὁ θάνατος τοῦ διευθυντῆ τοῦ «Νουμά».

4

ΕΙΚΟΝΕΣ:

Ρήγας Γκόλφης.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ' ΧΡΟΝΟΣ ΚΓ'

ΤΕΥΧΟΣ 4 (801)

ΑΠΡΙΛΗΣ 1931

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ

ΔΡΧ. 5.—

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΙΑΡΥΤΗΣ: Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ
(1903-1922)

ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΔΙΔΥΜΟΥ 36 ΑΘΗΝΑ

Εμβάσματα και ό,τι σχετικό με την ύλη προς τη Δση του Νουμά.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Για την Ελλάδα Δραχμές 100
Για την Αγγλία) Σελλίνια 10
Αίγυπτο και Κέπρο)
Για την Αμερική Δολλάρια 3
Και για τ'άλλα μέρη ανάλογα
(60 φράγκα για τη Γαλλία κ.τ.λ.)
Τò τεύχος για τò εξωτερικό
1 σελλίνι ή 30 σέντα.
'Η συνδρομή, πάντα για ένα
χρόνο, προπληρώνεται.

Τα χειρόγραφα δέν επιστρέφονται.

Τò φύλλο αυτό βγαίνει από τόν άδελφό του, Γιάννη Δημ. Ταγκόπουλο.

ΒΙΒΛΙΑ ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΜΑΣ

Τά βιβλία, πού σημειώνονται στόν παρακάτω κατάλογο, τάρχουνε προσφέρει διάφοροι φίλοι για νά βοηθήσουνε και μ' αυτόν άκόμα τόν τρόπο τόν 'Αγώνα μας και τήν έκδοση του «Νουμά».

'Απ' αυτά μπορεί νά διαλέξει ως είκοσι δραχμών βιβλία κάθε καινούργιος ή παλιός συνδρομητής πού θά γραφτεί και θά προπληρώσει τή συνδρομή του,—όποιος γραφτεί για παραπάνω θά παίρνει ανάλογα: 40 δραχμών βιβλία στις δυό συνδρομές, 60 στις 3 κ.τ.λ.—και τά βιβλία θά του στέλνονται άμέσως και χωρίς κανένα έξοδο στη διεύθυνσή του.

*Ας ξεσπαθώσουνε λοιπόν οι δικοί μας για τή διάδοση του φύλλου. Μαζί τò «Νουμά» θά παίρνουνε και δυό - τρία βιβλία τής έκλογής τους.

ΣΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ «ΝΟΥΜΑ» ΥΠΑΡΧΟΥΝΕ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΑΝΟΥ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ: «'Η Ζωή πού πέρασε..» (Διηγήματα) . . .	Δραχ. 20.—
ΙΟΥΛΙΑΣ ΠΕΡΣΑΚΗ: «Διηγήματα»	» 20.—
Π. ΑΦΘΟΝΙΑΤΗ: «Πρόσφυγες» (Διηγήματα)	» 20.—
Π. ΑΦΘΟΝΙΑΤΗ: «Μετανάστες» (Ρομάντο)	» 25.—
ΜΙΧ. Γ. ΠΕΤΡΙΑΔΗ: «Πώς άγαπούν οι Τουρκάλες» (Νουβέλλα) . . .	» 12.—
ΜΙΧ. Γ. ΠΕΤΡΙΑΔΗ: «Τά Τραγούδια τής Γυναίκας» (Ποιήματα) . . .	» 15.—
ΣΤΕΛΙΟΥ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ: «'Όταν φεύγουν οι ώρες» (Ποιήματα) . . .	» 15.—
Ι. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΔΗ: «Φύλλα στόν άνεμο» (ποιήματα)	» 20.—
ΔΗΜ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ: «'Ο Προφητικός» (Κριτική άνάλυση)	» 5.—
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΦΟΥΤΡΙΑΔΗ: «Παλαμάς και 'Ησίοδος»	» 5.—
Β. ΚΟΥΖΟΠΟΥΛΟΥ: «'Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου» (Μελέτη)	» 5.—
Κ. Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΑΔΗ: «'Αργύρης Εφταλιώτης» ('Η ζωή του και τò έργο του) »	7.—
«ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑ. ΖΕΡΒΟΣ» ('Ο Ποιητής και τò Έργο του)	» 5.—

'Ο περσινός τόμος του «Νουμά» χαρτόδετος, σελίδες μεγάλες διστηλες 176, πουλιέται στα Γραφεία μας δραχ. 120.

Για τούς συνδρομητές δραχμές έκατό.

Τεύχη παλιά, έχτος από τò Α'. [8]βρης 1929] πού δέν ύπάρχει, δραχμές πέντε τò καθένα.

Στέλνονται ελεύτερα από ταχυδρομικά σέ όποιον εμβάσει τò αντίτιμο.

ΣΙΜΟΣ ΣΤΟΥΤΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

Του Ψυχάρη

Απαντώντας στο άρθρο μου ο Μενάρδος αρχίζει την απολογία του με ένα καινούργιο ψέμα. Λέει πως τάχα εγώ γράφω των Κορυφιών Καρυδιώνε.

Αλλά στη γενική πληθυντική, για λόγους που δεν είναι τώρα κατάλληλη στιγμή να σαφηνίσω, πάντα προσθέτω το νυ. Άλλοι όμως, έμπειροι λογοτέχνες, ακολουθούνε το σύστημα που μυκτηρίζει. Έτσι κανονικά ο Μυριβήλης. Έτσι έγραφε άλλοτες, ίσως ακόμα και τώρα, ο Παλαμης. Πρβ. Φλογέρα του Βασιλίας σελ. 25 τῶν Ίσαυρω.

Όσο για το Καρυδιώνε, τον παραδέχομαι πρόθυμα αφο τον τύπο. Πρέπει μάλιστα να τον έγραφα πολλές φορές, ελπίζω τουλάχιστο. Και δεν είμαι ο μόνος. Νά ένα πρόχειρο παραδειγμα απο ποιητη γλαφυρο όσο κανεις, το Ζαλοκώστα, σελ 118 αἱ μάνναις τῶν παιδιῶνε μας. Τί κακο έχει; Το κακο βρίσκεται μέσα στην ατσαμοσύνη του Μενάρδου.

Μήτε είναι αλήθεια πως μοναχα με το επιχείρημα των κομμάτων (1) ζήτησα να στηλιτεύω τα δήθεν επιγράμματά του, όπως αγωνίζεται να κακοδηγήσει τους αθώους αναγνώστες της Εστίας. Στηλιτεύτηκαν και με τη στιχογραφία τους, και με τα παραγομίσματα, λεξικά και συλλαβικά, και με το λεχτικό σε 47 άρθρα και με τις ασυνέπειες, και με τους ξενισμούς, και με τα ορθογραφικά. τελεφταίες ως κολοφώνας ήθε και ο κομματισμός. Μέσα στους 200 του στίχους βρήκα 100 περίπου λάθια και ανοησίες, και νομίζω δε στέρεψε όλος τους ο θησαυρος.

Αναλήθεια είναι και πως μοναχα άλλαξαν τοπωνυμίες καθώς το Καζακλαρ και τα Τοπουζλαρ, Άλλαξε και το πασίγνωστο Μενίδι σε Αχαρναι και το Μαλακάσι σε Οινόη (γιατι να μη μεταβαφτιστει Οινόας και ο Μαλακάσης;) και η Γεβγελη, που η νίκη του Κιλίκις της έδωκε μεγάλη ιστορική σημασία (2). Αφτη

απο το ένα μέρος πες του δρόμου έμεινε Γεβγελη και απο το άλλο κατάντησε. Ειδωμένη. Και πλήθος παρόμοια άλλα πραξικοπήθηκαν. Έπειτα γιατί όχι Καζακλαρ; Ο λαος ίσως θαν του κολλήσει μια κατάπληξη και τότες δε θα είναι χειρότερο παρ' ότι ας πούμε είναι το Τσαλλάρης απο το Τσαλ—νταρ κατο Ζαίμης απο το Ζαίμ.

Βλέπετε λοιπον πως η αναλήθεια του επίσημου. λογοτέχνη του έχει καταντήσει συνήθεια.

Δικιολογώντας τα κόμματά του μας διδάσκει ο Μενάρδος πως κάθε γλώσσα έχει δικό της σύστημα κομματισμου, Σοφίες. Οτι έπρεπε να κάνει είναι να μας φωτίσει τί σύστημα ασπάζεται ο ίδιος και πώς το εφαρμόζει όταν κομματίζει. Δός μου ποτήρι να ρουφώ της γής όπου με γέννησε, της γής που θά ταφώ.»

Το ίδιο μικροσοφίες είναι και όταν διδάσκει πως στους στίχους «Υπάρχουν και δευτερεύοντες, άσθενέσιεροι, τόνοι και πολλοί παρατοπισμοί γίνοντι επίτηδες χάριν της έννοιας.» Πιά έννοια απαιτούσε να γράψει Πέτα αντισ Πετᾶ και Θε μου αντισ Θε μου; Εγώ απαντω και του Ποριώτη, που ξηγάει πως «με τούς τεχνικούς παρατοπισμούς ξεφεύγει ο στίχ από την κοπανιστή μονοτονία.» Διάβασα τους 64 στίχους του τέταρτου Κεφάλαιου του Φώτου και της Φρόσας του Ζαλοκώστα, και απο την αρχη της Φροσύνης του Βαλαωρίτη διάβασα τύσους στίχους ως που κουράστηκα. Και τα δυο είναι δραματικότητας μέρη, όλο το διάστημα κρατώντας το δραματικό τους ύφος. Ωστόσο μήτε ο Ζαλοκώστας μήτε ο Βαλιωρίτης δεν αναγκάστηκε να παρατονίσει τους στίχους του είτε για να ζωντανέψει η έννοια είτε για να αποφύγει μονοτονία και θέλει τώρα ο Ποριώτης να πειστούμε πως απο τέτιους τεχνικούς λόγους παρακινήθηκε ο Μενάρδος να στρεβλώσει τους στίχους του μέσα

1) Ο κομματισμός ως σαφηνιστικός συχνα της έννοιας έχει περισσότερη σημασία παρ' ότι φαντάζεται ο Μενάρδος.

2) Οτι αποφάσισε το αποτέλεσμα του Κιλίκις ήταν η επιδρομη της Εβζωνικής Μεραρχίας προς τη Γεβγελη. Κι' εδω ας παραθέσω του Ζαλοκώστα τη γνώμη σελ. 88 " Αἱ ἠρωϊκαὶ Σπέτσαι ὀνομάσθησαν ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας Τη παρηνος. Ἄλλὰ τὸ πρῶτον ὄνομα ἦτον ἤδη ἐγγεγραμμένον με ἀιματώδεις χαρὰκτῆρας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὑπερίσχυεν."

Εἰσι ἐπρεπε να μείνει σεβαστο και το ὄνομα της Γεβγελης' η αλλαγη είναι καθαρος βανταλισμός. Έπειτα τα τοπικά ονόματα είναι δουλια και δικαίωμα των κατοίκων. μοναχα στην Ελλάδα τα επιβάλλουνε δασκάλοι απο δεκάδες και εκατοντάδες μιλια μακρια, οι περισσότεροί τους αφιλόκαλοι. Κοίταξε και τί έγραφα στο Μπρουσό μου σελ. 63. Μα το κακο στοιχηματίζω δε θα σταματήσει, φώναξε αν θες ως που να μελανιάσει το προσωπό σου, γιατί συμπεραίνω τέτιες επιτροπες γίνονται με το αζημίωτο* το αζημίωτο συνεπαίρει και αγαθους, πόσο εφκολότερα κακους.

σε κοινότοπα κατοιασμένα τετράστιχα; (3)

Βλέπω, αληθίνα ο Μενάρδος, όπως υποψιάστηκα, συνιάσσει δημοτικά την άποψη γενική, και φέρνει παραδείγματα το « τ'όχει από γεννήσεώς του» και το «γελάσαμε από καρδιάς.» Το δέφτερο αντισ «γελάσαμε με την καρδιά μας» το αμφιβάλλω. Το πρώτο φως φανερα, αν υπάρχει, είναι αναλοίωτα δανεισμένο απο την καθαρβούσα. Πολυ πιο επίκαιρα θα παράπεμπε στα «απο μιας αρχης» και «απο στριβου διαβόλου.» Ομως τα τέτια είναι μονοκόμματα στερεότυπα, όπως είναι και η με τα με γενική στο «μετα χαράς σου», απομεινάρια κάποιας άγνωστης ίσως τώρα παμπάλαιας φράσης (4). Αφτα δεν αποδείχνουν πως απόλυτα, σε κάθε περίπτωση είτε η α π ο είτε η με τα συντάσσονται με γενική. Τέτιο απλοπραματάκι αν δεν το σκαμπάζει θα πει πως χειρότερα ακόμα κουτουλάει παρ' ότι νόμιζα. Υποθέτω όμως το ξέρει ο άνθρωπος, αλλά ποτηρέβεται.

Κατόπι δικιολογει τα έχώστη, έκοιματόν, και άλλα ανάλογα όχι πως τάπλασε ο ίδιος ως ρίμες, παρα πως «ή προφορά των νησιωτών διαφέρει σημαντικά μεταξύ των, και μάλιστα από των κατοίκων της Στερεάς, και άλλου προφέρουν τά τελικά ν, άλλου όχι (5) άλλου προφέρουν κτ, (6) άλλου λέγουν ήτον άλλου ήταν, άλλου ήτανε, άλλου έκοιμάτον (δέν το πιστέβω), άλλου έκοιμάτου, άλλου κοιμότανε, άλλου χώθηκε, άλλου έχώστη (μήτ' αφτο), άλλου κάμνουν συγκοπές, άλλου όχι.» Έτσι, αν τίποτα άλλο, ομολόγησε τουλάχιστο πως αρπάξει ανάκατα ότι βρει απο παντου, κι' απο τη Νότια ίσως Ιταλία, κι ας είναι τα στοιχειά ατέριαστα. Πάει να πει νομίζει τον ποιητικο λόγο είδος Αρλεκίνο, παρδαλι φορεμένο φόρεμα, απο κουρέλια κάθε μέγεθος και κάθε χρώμα.

Αυπούμαι που δεν ξήγησα διεξοδικότερα γιατί κατηγορω το σφίκτη, επειδη; βλέπω δεν κατόρθωσε να καταλάβει το λάθος του. Το κατηγορήσα γιατί είναι ανύπαρχτο αντισ σφίχ-

3) Ο πολιτικός μας στίχος έχει αρκετη οικιλία μέσα του, και μπορείς, περ πάντα, να εκφράσεις ότι θέλεις χωρίς να καταφύγεις σε παρατονισμούς. Πρέπει όμως εννοείται να γνωρίζεις πώς γαν τον χειριστείς. Αφτη την αξία του τη δίνει η γλώσσα μας που σιμα σ'άλλα χαρίσματα παρουσιάζει μονοσύλλαβα τονισμένα και άτονα, δισύλλαβα με τονισμένη λήγουσα ή παραλήγουσα, και πολυσύλλαβα με τονισμένη λήγουσα ή παραλήγουσα ή προπαραλήγουσα

4) Το απο μιας αρχης μπορεί αληθίνα νάναί απο μια αρχη με κολλημένο το επιρρηματικο οίγμα, καθώς στα κ ρίμας, τότες κτλ. Ας μας φωτίσει ο Φιλήτας.

5) Έπρεπε να πει «άλλου προσθέτουμε να στα τέλικα φωνήεντα, όπως στην Κύπρο, άλλου όχι.»

6) Νομίζω πουθενά. Βέβαια δεν αλλάζουν το σφίχτε σε σφίκτη, μήτε αλλάζουν το λαχταρω σε λακταρω, όπως έκανε ο Μενάρδος.

τε. Ο ίδιος λέει πως όλοι προφέρουμε ανοίχτε, δείχτε όχι ανοίχτε, δείχτε. Το ίδιο κατηγορήσα και το λακταρείτε, που κατα λάθος τυπώθηκε στο Νουμα λαχταρείτε.

Βάζεις ή στήνεις ή κάνεις αφτι βέβαια είναι κοίνα, όμως στη σημασία του προσέχεις να ακούσεις, ή αφιγκράζεσαι. Δε σημαίνουν το απλο ακούς, όπως διατείνεται. Τώρα ωστόσο που ξαναδιαβάζω το στίχο του, βλέπω πως μπορεί ίσως και να έχει την έννοια του προσέχεις. Περιεργο που δεν το είδε ο ίδιος.

Όσο για το Φιλήτας, έχει δικιο πως σύμφωνα με εικασία του CROENERT ο Βιλαμόβιτς γράφει την παραλήγουσα με γιώτα. το τονίζει όμως Φιλίταν, όχι Φιλιτάν, όπως τονίζει ο Μενάρδος. Όταν βρω ευκαιρία, θα ξετάσω τί είπε ο Croenert, γιατί δεν έχω σε πολλη υπόληψη τα ορθογραφικά των επιγραφών, όπου στηρίζεται.

Και τώρα τί είναι το συμπέρασμα όλης αφτης της ιστορίας; Το συμπέρασμα είναι πως αν ο υποεργος διάβασε το προτυπεριό μου άρθρο, επρεπε να είχε καταργήσει την έδρα της Λογοτεχνίας, ώστε να μην ξεζουμίζεται με μιστους αδικους το δρωτάρι, όπως το είπε ο Πάγκαλος, του δυστυχιμένου Ελληνικου λαου που φοβάει της πείνας Πριν τελειώσω ανάγκη να ματαγυρίσω στον Πορωτή. Γράφει πως ο στίχος μου

αφου μόνο Academicien

χωλαίνει, επειδη λέει «Τό Academicien στην ποιήσι τη Γαλλική [πώς της Εστίας η λογοκρισία άφισε αδιόρθωτες αφτες τις αιτιατικές αφου τις διόρθωσε στις κ. Αργυροπούλου το γράμμα:] μετρά έξη σωστές συλλαβές. Μα και εγω ως εξασύλλαβο τήγραψα χωρίς όμως ο στίχος να χωλαίνει. Χωλαίνει κατα τον Πορωτή επειδη μέτρησε τις συλλαβες με τα δάχτυλα, και βυθισμένος σ'αφτο το λογαριασμο δεν παρατήρησε μτροστά του πως έχασκε χρισμωδίας βάραθρο' έτσι κατακύλησε μέσα. Αν είχε πάρει το σωστο δρόμο προς τη συνίζηση μεταξύ του μόνο και του Academicien θα γλύτωνε απο το αξιοθρήνητο παραπάτημά του.

Μα είναι και αλήθεια πως το Academicien μετράει γαλλικά έξη σωστες συλλαβές; Πώς του φαίνεται ο ακ'λυθος στίχος: Nu comme le discours d'un Academicien? Εγκρίνει αφτο το στίχο ή όχι; Είναι το Academicien πεντασύλλαβο ή όχι; Περιμένω την απάντηση.

ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗΣ

15 του Μάρτη 1931
(ογδοντάρικα γενέθλιά μου)

ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΙΔΑΝΙΚΑ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ (*)

Ἔτσι ξέφυγαν ἕνα ἕνα τὰ μεγάλα ἰδανικά τῆς ἀγωγῆς. Ἡ σημερινή κατάσταση τοὺς ἔδωσε φύλλα πορείας μὲ τὸ ἀγύριστο. Εἶναι μιά ἀλήθεια τρανὴ. Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ κρατεῖ καὶ νὰ στείνει σὲ ψηλὰ βάρθρα ἰδεώδη, ποὺ τώρα δλοκληρωτικὰ δὲν τὴν ἐξυπηρετοῦν; Μὰ θὰ μοῦ τῆτε ἴσως, πῶς καὶ τὸ τωρινὸ ἰδανικὸ τῆς ἀγωγῆς εἶναι μπόσικο καὶ κλυδωνίζεται στὴ θαλασσοταραχὴ τῆς πραγματικότητος σὰν ἀδύνατο τρεχαντηράκι σὲ ἄπατο πέλαγος Μάλιστα. Θὰ τὸ δοῦμε κ' αὐτό. Ὁ δρόμος ὅμως ὁ σημερινὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι κάποιος ἄλλος. Ἄν δὲν παράτησε ἀκόμη ἰδανικά ἢ ἀγωγή, ποὺ οὔτε στὴν ψυχοσύνθεσὶ τῆς βολοῦν, οὔτε τὴν ἐξυπηρετοῦν, δὲν τὸ ξεχνάει ὅμως πῶς θ' ἴ πάρει μὰ μέρα τὸν κασιμὰ τοῦ γκρεμίσματος καὶ μετὰ τὸ σάρωμα τὸ καθαρτήριο, ποὺ θὰ δώσει πεδίον στὴν ἀγωγή πεντακάθαρο, ὑγιεινὸ κ' ἰσὺ παντὸς ἀληθινὸ. Γιατὶ ἂν σήμερα ἢ ἀγωγή «τείνει», ὅπως λένε οἱ δασκάλοι, σὲ ἰδεώδη ξένα πρὸς τὴν πραγματικότητα, οἱ παντοειδεῖς ζημιές ποὺ ἔχει δὲν εἶναι τόσο μεγάλες, ὅσο μιά, ἢ ἀνηθικότητα ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ τὰ παραδέχεται ἰδανικά καὶ νὰ τὰ δουλεύει μὲ μέσα, ποὺ νοιώθει καλὰ πῶς δὲν εἶναι διόλου τὰ ἀληθινὰ τῆς ἐκεῖνα ποὺ θὰ μεταχειρίζοταν σὲ τέτοια περίσταση ἢ σύσασή τῆς ἢ πραγματικῆς.

Ἐπομένως καὶ τῆς ἀγωγῆς ὄργανα — οἱ δασκάλοι — κ' ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος ἢ ἀναγκαῖα καὶ ἀναπόφευκτη ἐπίδραση τῆς γύρω σ' αὐτὴν πραγματικότητος κ' ἀκόμη, ἂν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ πῶ, ἕνα κάπως ὀρθῶμα, ποὺ βέβαια δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα, μὰς δίνουν ὅλα μαζὺ τὴν ἐλπίδα πῶς ἢ ἀγωγή μῆκε σὲ δρόμους ἐξυγιαντικούς, ἄρχισε νὰ ρίχνει τοὺς σκοποὺς τῆς σὲ καθαρτήρια, ἀπ' ὅπου θὰ βγοῦν σκοποὶ πραγματικοί, ἀληθινοί.

Εἶδαμε πῶς ἀδυνατοῦσαν ἕνα ἕνα τὰ διάφορα ἰδεώδη νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν ἀγωγή γιὰ μόνον ἕνα σοβαρὸ λόγον· γιατί δὲν ἀκολουθήσαν ἕνα μεγάλο νόμον, τὸ νόμον τῆς προσαρμογῆς. Γιατὶ τὰ ἰδεώδη αὐτὰ δὲν μποροῦσαν μὲ κανένα τρόπο νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἀπαιτήσιν τῆς πραγματικότητος. Τὰ ἰδεώδη ἐκεῖνα δὲν μπόρουν νὰ προσαρμοσθοῦν στὰ καθέκαστα καὶ στὸ ὅλο χρῶμα τῆς κατάστασης τοῦ χρόνου ἐκείνου κατὰ τὸν ὁποῖο ζήτησαν νὰ τὰ μεταχειριστοῦν ὡς πρότυπα ἀγωγῆς. Εἶδαμε ἀκόμη καὶ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποῖους τὰ ἰδανικά αὐτὰ ἔμειναν στὸ περιθώριον τοῦ ἐμπράκτου. Ἐπομένως γιὰ νὰ δώσουμε μὰ κάποια αὐτοτέλεια στὸ κομμάτι αὐτὸ καὶ μαζὺ

μὰ καλὴ εἰσαγωγή στὸ ζήτημα τοῦ, ποῖο πρέπει νὰ εἶναι σήμερα τὸ ἰδανικὸ στὴν ἀγωγή, μὲ λίγα λόγια θὰ ἐπαναλάβουμε τὰ αἷτια τῆς χρεωκοπίας, ἅς τὴν ποῦμε ἔτσι, τῶν μέχρι σήμερα διαφορῶν τῆς ἀγωγῆς ἰδανικῶν.

Στὸ κοντινὸ παρελθόν, ποὺ στέκει τὸ ἐνδιαφέρον σὲ μᾶς, στεκόταν γιὰ ἰδεώδες τῆς ἀγωγῆς ἕνα κράμα διαφόρων συγγενικῶν ἰδεωδῶν, ποὺ κατὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς παιδείας τοὺς πρώτους αἰῶνες μετὰ Χριστοῦ, μεταχειρίζονταν μονωμένα καὶ ἀνεξάρτητα. Τὸ ἀνακίτωμα αὐτὸ διαφόρων ἰδανικῶν μᾶς δίνει τὸ γνωστὸ ἰδεώδες τῆς ἀγωγῆς, ποὺ μέχρι σήμερα κ' ἀκόμη εἶναι σ' ἐνέργεια μὲ τὸ πηχαιο ὄνομα πατριωτικὸ θρησκευτικόν. Μὰ καλὰ θὰ μοῦ πεί ἕνας. Κύριε, τὸ ἰδεώδες αὐτὸ δὲν ἐχρεωκόπησε καθόλου. Ἰσα ἴσα μάλιστα εἶναι στὴν ἀκμὴ τοῦ κ' εἶναι σήμερα τὸ μόνον ἐφαρμοζόμενον στὴν Εὐρώπη. Καὶ μάλιστα γιὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὅ,τι ταλαιάζει στὴ σύστασίν τῆς τὴν ἐσωτερικὴν Πῶς; Ἐχρεωκόπησε; Καθόλου, ἀπόδειξη ὅτι ἐφαρμόζεται σήμερα στὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία.

Ἄς ἀρχίσω ἀπὸ τὸ τέλος. Τὸ ὅτι εἶναι στὴν παιδεία σήμερα καὶ μάλιστα τὴν Ἑλληνικὴν, δὲν πᾶ νὰ πεί πῶς καὶ δὲν ἐχρεωκόπησε. Ὑστερα ξέρουμε πῶς στὴν Ἑλλάδα βράζει καὶ θε εἶδους χρεωκοπία καὶ μόνον χρεωκοπία. Ἄπὸ τίς τράπεζές τῆς ὡς τὰ πολιτικά τῆς πρόσωπα. Ἄν ρωτᾶτε δὲ καὶ γιὰ τῆς παιδείας τῆς τὰ πρόσωπα, αὐτὰ δὲ εἶναι κ' ἂν εἶναι.

Νὰ δοῦμε ὅμως πῶς ἐχρεωκόπησε τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ καὶ σήμερα τὸ παραμερίζουμε ἐμεῖς γιὰ ἄχρηστο; Εἶπ' ἡμεῖς πῶς τὸ ἰδεώδες αὐτὸ βγήκε ἀπὸ ἕνα ἀνακίτωμα ἄλλων. Τὸ θρησκευτικόν, τὸ ἠθικόν, τὸ πατριωτικόν, ὅλα μαζὺ ἐφύασαν ἐκεῖνο ποὺ σήμερα κρίνεται ὡς τὸ μόνον. Καὶ πῶς χρεωκόπησε τὸ θρησκευτικὸ ἰδεώδες; Τὸ ἰδεώδες αὐτὸ ἔχει μακρὰ τὴν καταγωγή του, ἂν πηδύματα νὰ μάθετε, καὶ εἶναι δημιουργημὰ τῆς «κατόλιξης» λάμιας ὅταν ἐννοιωθε τὰ σιδερένια μπράτσα τοῦ Λουιδήρου νὰ τὴν στενεύουν ἀποπνηχτικά. Ἡ Παπικὴ σκέψη τότε τὸ πέτυχε σὰ σαινίδι σωτηρίας καὶ τῆς ἐμπρός. Ἐκανε μὰ συγκέντρωση τῶν μαθημάτων καὶ τὰ περισσότερα γύρω ἀπὸ τὰ θρησκευτικά. Τὸ ἴδιο σχεδὸν ἔγινε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μὲ τὴ διαφορά πῶς οἱ αἰτίες τότε ἦταν διαφορετικὲς ποὺ προκάλεσαν τὴ συγκέντρωση αὐτή. Τώρα πῶς κρίνεται τὸ θρησκευτικὸ ἰδεώδες σὰν ἰδανικὸ τῆς ἀγωγῆς καὶ ποῖα θέση πρέπει νὰ πάρει στὰ ἰδανικά τῆς παιδείας; Φανερὸν πᾶ εἶναι πῶς ἔχει χάσει τὴ θέση τοῦ ἰδεώδους στὴν παιδεία. Κανενὸς εἶδους ἀγωγή δὲν περιστρέφει τὰ μαθήματά τῆς γύρω ἀπὸ θρησκευτικὲς διδασκαλίας. Ἄπὸ

(*) Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ μελέτη «Τὰ σύγχρονα ἰδανικά τῆς ἀγωγῆς.»

την εποχή που ο Γκαϊτε κι' ο Τολστόη έκαναν θρησκεία την ήθικη, ή θρησκευτικότητα έχασε την άτομική της ύπόσταση και πέρασε στο ήθικό ιδεώδες. Έτσι δέν μπορεί να θεωρηθεί σήμερα πώς υπάρχει θρησκευτικό ιδεώδες στην άγωγή. Από κείνο το παλιό έμειναν λίγα κεφάλαια τα οποία υπάρχουν στη λατρεία του πνεύματος Θεού. Γιατί πραγματικά, είναι σήμερα εγκληματικό να βάζουμε κέντρο μιās διδασκαλίας τα θρησκευτικά, διδάσκοντας τα νεαρά πνεύματα και τις άπλαστες ψυχές, πράματα λιγάκι άπροσδιόνυσα προς τη σημερινή ήθικη, όπως είναι μερικές σκηνές και γεγονότα της Παλαιάς Διαθήκης, Έξ άλλου να εξηγοϋμε Κοσμογονίες, που άμέσως στην άλλη ώρα θα ρθουν με το ίδιο μας το στόμα να διαψεύσουν οι φυσικές έπιστήμες, τις όποιες, διάβολε, έχουμε λόγους να πιστεύουμε περισσότερο από τους μακρυνούς παππούδες μας συγγραφείς των Κοσμογονιών. Λοιπόν σήμερα στέκει όλωσδιόλου άποτυχημένη κι' επιζήμια ή προσπάθεια να δημιουργοϋμε κι' εργαζόμαστε πάνω σε θρησκευτικά ιδεώδη. Το σημερινό θρησκευτικό ιδεώδες είναι ή ήθικη, όπως την κήρυξε αυτός ο Χριστός με το «άγαπάτε άλλήλους» και την ένσάρκωσε ο Τολστόη. Από το παλιό θρησκευτικό ιδεώδες μένει σαν αντιπρόσωπός του, όπως είπα πιο πάνω, το κεφάλαιο της λατρείας του πνεύματος Θεού. Αυτό σήμερα στέκει στην άγωγή σαν άπαραίτητο άπομεινάρι του θρησκευτικού ιδανικού.

Υστερα έρχεται το ήθικό ιδεώδες. Κι' ουτό την έχει την καταγωγή του μακρυνά, παρουσιαζόμενο κάθε τόσο και με μιá μάσκα σε σημείο που κατάντησε να μη γνωρίζουμε πια το πραγματικό του πρόσωπο. Γιατί αληθινά το ήθικό ιδεώδες έχει πολλές φάσεις. Έχουμε ήθικές αντιλήψεις Παπών, αυτοκρατόρων, φιλοσόφων, λαών. Καμιά δέν μοιάζει ή μιá με την άλλη. Όλες όμως ξεκίνησαν από το ίδιο σημείο: από την ήθικη διδασκαλία του Ίησού. Κι' οστόσο καμμιá απ' αυτές δέν είναι που ν' άποτελεί το ήθικό ιδεώδες, που πάνω σ' αυτό λένε ότι εργαζεται το σημερινό σχολείο. Και γιατί δέν είναι καμμιá; Γιατί άπλούστατα, ποτέ δέν υπήρξε ήθικό ιδεώδες στην άγωγή. Θρησκευτικό υπήρξε μάλιστα. Ηθικό όμως, όχι. Νόμιζαν πώς αυτά τα δυό πράματα είναι το ίδιο. Και όμως, άλλο θρησκεία κι' άλλο ήθικη. Αφίνουν τους μζητητές να παίρνουν μόνοι τους διδάγματα από την Π. Διαθήκη. Την Καινή την ξεχνούν. Γιατί; Γιατί έρχεται αναμέτρωτη σε μερικές κοινωνικές συνθήκες. Γιατί δέν άκουσαν τον Τολστόη; Μήπως δέν είναι αυτός ολάκερη ή Κ. Διαθήκη επεξηγημένη και φωτισμένη; Δέν τον άκουσαν γιατί χτυπούσε και κάτι γαρέμιζε. Μα καλά. Κι' ή παιδεία φοβάται να διδάξει την αληθινή ήθικη; Δέν ξέρουμε. Όμως δέν το κάνει.

Η μήπως δέν είναι έτσι; Άκούσατε ποτέ δάσκαλο ν' άγγιζει ζήτημα ήθικης, πρόβλημα ήθικό; Όχι δά. Αυτά είναι κλαδιά σωφρονιστικών μαθημάτων. Η ήθικη είναι άλλη. Σήμερα υπάρχει μιá ήθικη. Τέτοια ή τέτοια άδιάφορο. Το σχολείο δέν κάνει χρήση Το σχολείο λοιπόν δέν έχει ήθικό ιδεώδες αν και νομίζει πως έχει, έχοντας άπλούστατα θρησκευτικό ιδεώδες. Γιατί ήθικη, όπως είπα και πιο πάνω, δέν είναι τα θρησκευτικά όπως νομίζουν οι δασκάλοι. Ηθικη είναι τα οποιαδήποτε κοινωνικά φαινόμενα, σύγκρουση τούτων και ο όλος ρυθμός που παρουσιάζεται από τις μίξεις αυτές. Τέτοιο πράμα ποτέ δέν δίδαξε ή άγωγή και έπόμενα δέν έχει ήθικό ιδανικό, δηλαδή δέν εργαζεται σύμφωνα με ήθικό ιδανικό.

Τελευταίο μένει το πατριωτικό ιδανικό. Παλιό κι αυτό, περίφημο, μα τώρα όχι και τόσο της μόδας. Για να γίνουν οι πατριδες εργαστηκαν πολλοί παράγοντες και μέσα σ' αυτούς δυό, οι κυριώτεροι: τα οικονομικά και ή κλιματολογία. Οι άνθρωποι στην αρχή συννοικούσαν ήσυχά έως ότου χωρίστηκαν τα συμφέροντά τους. Παίροντας διαφορετικές δψεις τα συμφέροντά τους πήραν άμέσως και τα μούτρα τους. Έτσι δημιουργήθηκαν διαφορές. Λένε, διαφορές θρησκευτικές, γλωσσικές, έδαφικές κ.λ.π. Έγώ λέω πως δημιουργήθηκαν διαφορές μονάχα οικονομικές. Οι άνθρωποι, προωθούντο, όπως λέει ή έπιστήμη από τα συμφέροντά τους, που αν στην όψη ήταν ή θρησκεία, ή γλώσσα, το έδαφος, στο βάθος ήταν ή λύση ενός οικονομικού προβλήματος. Κι' έτσι άρχισαν οι πόλεμοι. Τα οικονομικά δηλαδή έφτασαν να βάλουν εμπρός τα άγριώτερα του ανθρώπου ένστικτα, όπως της άλληλοεξόντωσης, κι' άρχισαν να πετσοκόβονται σαν παιδιά της Δυτικής Μάνης στην εποχή της αντιβασιλείας.

Κι' οι πόλεμοι αυτοί, που στην αρχή είχαν χαρακτήρα οικονομικό, ως ποϋμε, γιατί τότε οι άνθρωποι συννοούσαν τόσοισι ήμερα φτιάνουν μιá οικογένεια γόνιμου ραιμού με τον καιρό μεγάλωσαν γιτι κι' οι ομάδες με τα διαφορετικά συμφέροντα όλο και μεγάλωναν. Και ο νόμος της παγκόσμιας εξέλιξης από τδνα μέρος, που μονάχα για τη γλώσσα δέν τον παραδέχονται οι καθερευουσιάνοι, κι' από τ άλλο ή βοήθεια του Θεού "Αρη κι' οι πόλεμοι έφτασαν στο θαυμαστό σημείο να πάρουν κατά τον είκοστό αιώνα, την έκταση παγκόσμιου πολέμου. Κι' όμως οι αντιλήψεις στον κόσμο αλλάζουν, όχι βέβαια με την εύκολία και την ταχύτητα που αλλάζει φρονήματα ο Έλληνικός λαός. Και λένε τώρα πως ο κόσμος μπορεί να λύνει άλλοιώς τις διαφορές του κι' όχι με άσφυξιγόνα. Πατριδες, λένε, να λείψουν. Δέν υπάρχουν πατριδες. Μιá πατριδα υπάρχει για τον κάθε άνθρωπο, κι' είναι αυτή κάθε θεσοϋλα γής κάτω από τον ήλιο.

Τους λαούς δὲν τοὺς χωρίζει κανένας ἄλλος παράγοντας ἐκτὸς αὐτὸ τὸν οικονομικό. Ἄς λένε πὼς τὰ σύνορα χωρίζουν τοὺς λαούς. Τὰ σύνορα εἶναι δείγματα οικονομικῶν διαφορῶν. Ἄς λένε πὼς τοὺς χωρίζουν οἱ γλώσσες, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα. Ὅχι ὅλα αὐτὰ ἔρχονται δεύτερα ὅταν συμφωνήσουν στὸ οικονομικό μέρος.

Καὶ πραγματικά βλέπουμε τελευταῖα τὰ κράτη ὅλα, νὰ προσπαθοῦν εἰρηνικὲς λύσεις τῶν οικονομικῶν τους διαφορῶν. Γίνεται προσπάθεια μιᾶς παγκόσμιας συμφιλίωσης, προσπάθεια δυνατὴ καὶ γόνιμη, ἐνισχυμένη ἀπὸ τὸ σοσιαλισμὸ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Κράτη μὲ μοναρχικὲς ἀντιλήψεις, κράτη μὲ ἀστικὲς συνειδήσεις, σβύνουν τὰ παλιὰ καὶ βαδίζουν πρὸς τὸ μέτωκο πού θὰ δοθεῖ, ὅπως λένε, ἡ παγκόσμιη χειραψία τῆς συμφιλίωσης.

Καὶ τώρα ποιά θέση ἔχουν οἱ πατρίδες στὴν ἀγωγή σὰν πατριωτικὸ ἰδανικό; Κι' αὐτὸ πᾶ ἔχρωκόπησε. Στὴ θέση του μπήκε ἀπὸ τὸ ἐπίσημο κράτος τὸ εἰρηνιστικὸ ἰδανικό. Οἱ γιγαντομαχίες τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς τοῦ 21 μένουν σὰν θυμαστὰ μετέωρα, ὅχι ὅμως καὶ σὰν προκλητικὰ παραδείγματα. Στὴν ἀγωγή τὸ πατριωτικὸ ἰδανικό ἀντικαταστάθηκε ἐπίσημα ἀπὸ τὰ εἰρηνιστικὰ κηρύγματα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Νὰ λοιπὸν γιατί κι' αὐτὸ τὸ ἰδανικό δῶ καὶ δεκάδα χρόνια πῆρε δρόμο καὶ δὲ γυρίζει πίσω.

Ἔτσι τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀγωγῆς σήμερα πού τὸ ἀποτελοῦν τὰ παραπάνω τρία ἰδεῶδη, τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πατριδᾶς φάνηκε πὼς δὲ στέκει διόλου στὴ σημερινὴ πραγματικότητα.

ΙΔΕΩΔΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑΝΑΙ ΤΟ ΗΘΙΚΟ. Καὶ τώρα πᾶ ἄς τὸ ποῦμε τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀγωγῆς σήμερα ἓνα ἔμεινε νᾶναι ΤΟ ΗΘΙΚΟ. Καὶ τί πάει νὰ πεῖ ἠθικό ἰδεῶδες; Μήπως μιὰ ἠθικὴ ἱμπεριαλιστῶν, μήπως μιὰ ἠθικὴ καλογηρικὴ, μήπως ἡ ἠθικὴ τοῦ κομμουνισμοῦ, μήπως ἡ ἠθικὴ τῆς ἀναρχίας; Ὅχι. Ἡ ἠθικὴ τῆς σημερινῆς κατὰστασης. Ἡ ἠθικὴ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Καὶ ποιά εἶναι αὐτὴ παρακαλῶ; Ἔνα μεγάλο κεφάλαιο τὴν παρουσιάζει καὶ τὴν ἀντιπροσωπεύει τὴν ἠθικὴ αὐτὴ ἢ τὸ ἠθικό ἰδεῶδες στὴν ἀγωγή. Κι' αὐτὸ εἶναι οἱ σχέσεις πού παραδέχεται μεταξὺ τῶν μορίων τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Μερικοὶ ἴσως νὰ περίμεναν νὰ πῶ ἠθικὴ τὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ γεννηθῆσιου ἔστιχτου, πρᾶμα πού φανερὰ μπάνει στὴν ἀρμοδιότητα τῆς ψυχολογίας καὶ εἰδικώτερα τῆς ψυχολογίας. Ὅχι. Ἡθικὴ στὸν εἰκοστὸν αἰῶνα δὲν εἶναι ἡ γύμνια καὶ τὰ λοιπὰ, παρὰ μιὰ ἀνώτερη σχέση μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἠθικὴ εἶναι καθαρὰ μιὰ κοινωνιολογία. Σύμφωνα μὲ τὸ ἠθικό ἰδεῶδες πού εἶπαμε πάρα πάνω, τὸ παιδί θὰ ἠθικοποιηθεῖ στὴ σφαῖρα τῶν ἄμεσων σχέσεων τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ ἄτομο. Θὰ τοῦ ἀφυπνιστεῖ μιὰ συνείδηση πρῶτα πρῶτα. Ποιά, μήπως ἡ ταξικὴ; Ἄν δὲ φοβό-

μουν πὼς θὰ πῶ τὸ ἴδιο μ' ἄλλα λόγια, θάλεγα πὼς στὸ παιδί πρῶτα πρῶτα θὰ ἀφυπνιστεῖ ἡ ἐργατικὴ συνείδηση. Τί θὰ πεῖ ἐργατικὴ συνείδηση; Μήπως δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν ταξικὴ;

Ἐργατικὴ συνείδηση εἶναι ἡ ἀντίληψη πὼς ὁ ἐργάτης, ὁ ὁποιοσδήποτε τῶν χειρῶν ἢ τοῦ πνεύματος, εἶναι τὸ τιμιότερο ἄτομο τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ σὰν τέτοιο πρέπει νὰ τιμᾶται. Αὐτὸ εἶναι ὀλάκερο τὸ ἠθικό ἰδεῶδες. Ἀπὸ τὴν πρόταση αὐτὴ θὰ βγοῦν καὶ θὰ ἐξαρτηθοῦν πάμπολλα ἄλλα ζητήματα. Πρῶτα ποιά ἡ σχέση μεταξὺ τῶν ἐργαζομένων, ποιά ἡ σχέση μεταξὺ ἐργάτη κι' ἐργοδότη. Δὲν μιλῶ μὲ τὴ στενὴ ἔννοια τῶν λέξεων. Στὴ σημασία τῆς λέξης « ἐργάτης » ἔκλεισα μιὰ τεράστια ἠθικὴ ὑπόσταση. Στὴ σημασία τῆς λέξης τοῦ ἐργοδότη κλείνω μιὰ τεράστια ὁμάδα ἀνθρώπων μὲ μιὰ μεγάλη ἠθικὴ ὑπόσταση, ἀδιάφορο τέτοια ἢ τέτοια. Καὶ παρακαλῶ μὲ τις προϋποθέσεις αὐτὲς νὰ μὲ ἐξηγήσετε.

Αὐτὸ εἶναι σήμερα ἠθικὴ. Ὁ ρυθμὸς τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, τὸ χρῶμα τοῦ κεφαλαίου τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης πού ἐξετάζει τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα τὰ σημερινά. Αὐτὸ θὰ μάθει καὶ θὰ καταλάβει τὸ παιδί. Πὼς στὴν κοινωνιολογία—ὄχι στὸ βιβλίο τῆς κοινωνιολογίας—ὑπάρχουν τέτοιες καὶ τέτοιες ὁμάδες ἀνθρώπων μὲ αὐτὲς ἢ τίς ἄλλες σχέσεις μεταξύ τους. Τὸ πὼς θὰ βρεῖ τὸ παιδί τὴν κατάσταση αὐτὴ, πού ἐμεῖς τὸ κάνουμε ν' ἀντικρούσει, αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα, αὐτὴ εἶναι ἡ ἠθικὴ. Θὰ δεχτεῖ ἡ συνείδησή του, ἡ ξύπνια τώρα πᾶ, τὸ ρυθμὸ τῶν κοινωνικῶν φαινομένων τοῦ σημερινοῦ καιροῦ; Καὶ πῶς συγκεκριμένα, θὰ δεχτεῖ πρῶτα πρῶτα τὴν ταξικὴ διαίρεση τῆς σημερινῆς; Ἄν δὲν τὴ δεχτεῖ δὲ θὰ κάνει ἄλλο παρὰ νὰ ἐνσαρκώσῃ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ. Κι' ἂν ὑποθέσουμε πὼς τὸ θεσμὸ τὸ σημερινὸ τὸν δεχτεῖ ὡς κύρια γραμμὴ, θὰ μπορέσει ὅμως νὰ κρατηθεῖ στὸ ἀντίκρουσμα τοῦ χρώματος τῶν σχέσεων τῶν τάξεων αὐτῶν.

Ὅσο αὐτὸ θέλαμε ἐμεῖς νὰ ποῦμε, πὼς δηλαδὴ τὸ ἠθικό ἰδεῶδες δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο, ἀπὸ μιὰ ἐξέταση τῶν παντοειδῶν σχέσεων τῶν ἀτόμων πού φτιάχνουν μιὰ κοινωνία. Ἄλλὰ μόνο σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο περιορίζεται τὸ ἰδεῶδες αὐτό; Ὅχι. Ἐξέταση τῶν ἱστορικῶν φαινομένων, τὴν πίστη πρὸς τὰ ἐπιστημονικὰ ἐξαγόμενα καὶ τὴν σύμφωνα μ' αὐτὰ παραδοχὴ μιᾶ; ὅσο τὸ δυνατὸ ὑγιέστερης θρησκαιολογίας. Ἐπειτα δὲν ξεχνάει καὶ τὴ θρησκεία, τὴν ὁποία στενεύει στὰ ὄρια μιᾶς λογικῆς λατρείας τοῦ πνεύματος Θεοῦ, μεταθέτοντας τὴν οὐσία τῆς θρησκείας στὸν κόσμο τοῦ ἠθικοῦ ἰδεώδους.

Αὐτὸ μὲ λίγες κι' ἄτονες γραμμὲς εἶναι τὸ ἠθικό ἰδεῶδες. Ἡ σημερινὴ ἀγωγή πρὸς τοῦτο ἀπλώνει ἐγκολπιστικὸ στήθος καὶ ἀπό-

δειξη τὰ κηρύγματα τῶν σημερινῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς μεγάλων παιδαγωγῶν. Τὸ σχολεῖο ἐργασίας δὲν εἶναι ἄλλο, ἀπὸ μιᾶ ἔμμεση ἀφύπνιση τῆς ἐργατικῆς συνείδησης καὶ ἀκόλουθα τῆς ταξικῆς. Γιατὶ ὅταν φτιάσουμε τὸ παιδί χρήσιμο πολίτη, ὅπως λέει ὁ Kerschesteiner, δὲν κάνουμε ἄλλο παρὰ νὰ τοῦ μαθαίνουμε τὶς σχέσεις τῶν ἀτόμων πρὸς τ' ἄτομα, τὶς ὁποῖες αὐτὸ θὰ διαλύσει καὶ θ' ἀνανεώσει ὅταν δὲν τοῦ βολοῦν στὴν ξύπνια πιά συνείδηση μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐργατικῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἐργοδοτικῆς ἐκμετάλλευσης.

Ἄν αὐτὸ τὸ ἰδεώδες φέρνει στὸ σοσιαλισμὸ κανεὶς δὲ θάχει ἀντίρρηση. Ἄν φέρνει στὸν κομμουνισμὸ ὁμοίως, ἂν φέρνει στὴ μοναρχία τὸ ἴδιο, ἂν φέρνει στὰ σκαλοπάτια τοῦ ἀσπικοῦ καθεστώτος πάλι τὸ ἴδιο. Τέλος ἄς μᾶς φέρει στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Μαρινέτη. Ἄς φέρνει ὅπου θέλει. Μονάχα αὐτὸ νάσαι κι' ἐννοια σὰς δὲ θὰ φέρει σὲ γκρεμνὸ. Καὶ μόνο θάχοιμε ἐκιντῖον τοῦ ἂν μᾶς ρίξει σὲ κανένα περιβόλι, ὅπως τὴν πρωτοπορία τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλολογίας στὴν Ἑλλάδα.

ΝΙΚΩΝΑΣ Α. ΠΑΤΡΙΝΑΚΟΣ

«ΤΩ, ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ,,

Πολλὰ γράφει («Ν. Ἔστια» 1. Ἀπρ. 1931, σελ. 378-9) ὁ κ. Τζάρτζανος, μὰ δὲν καταφέρει νὰ ποινάξῃ τὸ χαρακτηρισμὸ «καρναγικὸς» π' ἀπόδωσε ὁ Πάλλης στὸ Χατζιδάκινο Συνεταιρισμὸ.

Τὸνομα τοῦ Πανεπιστημιακοῦ δασκάλου του, ὅταν κλιθῆ στὴν ἀρχαία, δὲ θὰ κλιθῆ σὰν ἰδιόκλητο ἀρχαῖο (Δὲς ἢ «ἄρα» καὶ τὸ Φίλιππο Ἰωάννου, πούκλινε λ.χ. «τοῦ Βοσσάρεως», «οἱ Βοσσάρεως»), θὰ κλιθῆ ἢ -κίς, κίδος ἢ -κεως, ἂν τὸ θέλῃ μὲ Ι (Πρβ. καὶ: «τοῦ πρίγγιτος Ροδοκανάκιδος») ἢ, ἂν τὸ δέχεται μὲ Η, σὰν τὸ ἀκινάκης, Ἀρσάκης κττ. (Ὁ Στραβῶνας, 4^ο, 14, γράφει: «ὑπ' Ἀρσάου»). Δὲς καὶ Πολύβιο, Πλούταρχο, Προκόπιο κλπ.) ἢ κατὰ τὴν τρίτη κλίση, ὅπως καὶ τὸ παρδαλόκλητο Εὐρουσάκης κττ. Ἐπρεπε λοιπὸν στὴν ἀφιέρωσή του νὰ γράψῃ: Χατζιδάκι ἢ Χατζιδάκιδι ἢ Χατζιδάκη ἢ Χατζιδάκει. Κι' ἂ δὲν τοῦ ἄρεσαν αὐτὰ, νὰ μετασηματίσῃ σὰν τὰ βυζαντινὰ καὶ τὰ προβυζαντινὰ Σταυράκιος, Ἀρσάκιος κτλ. γράφοντας: τῷ Χατζιδάκιφ.

Ὅσο γιὰ τὸ «Ψυχάρει», πὺ μᾶς ἀντιπετροβολᾷ μὲ δαῦτο, ἀδικα τὸ κατηγορεῖ. Εἶναι πολὺ σωστό, κλιμένο σὰν τ' ἀρχαῖα Θυιάρης, Τιμιάρης, Θυμοχάρης κτλ. Ἄν θέλῃ μάλιστα νὰ κινή καὶ λίγο κόπο, τὸν παραπέμπω ν' ἀνοίξῃ στὴ σελίδα 852-53 τὸν Γ' τόμο τῆς Ἱστορίας τῆς Χιὸς Ζολώτα—Σάρου, ὅπου θὰ δῇ (δὲν ξέρω κατὰ πόσο σωστή, γιατί ἐγὼ ἔχω ἄλλη γνώμη γιὰ τὸνομα τοῦ

μακαρίτη—Δὲς Βόλτες ὄνομ. σελ. 32-33) καὶ μιὰν ἀρχαία γενική: Ψυχάρου.

Ἄν τώρα παρατηρηθῆ ὅτι δὲ χτυπάει οὔτε μὲ μισὴ λέξη σ' ἄρθρο του ὁ Πάλλης τὴν τυπικὴ χρῆση τῆς ἀρχαίας σ' ἀφιέρωσες, ὥστε νὰ δικαιολογῶνται τὰ ὄσα σχετικὰ ἀνεμολογᾷ ὁ Τζάρτζανος, ποιά μένει ἀξία στὴν ἀπάντησή του: Ἄδικα θέλει νὰ βολώσῃ, ὅπως συνειθίζει ὁ δάσκαλός του, τὰ νερὰ ἐνῶ δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ τὴ δοτικὴ: τῷ Χατζιδάκι.

Ι. ΣΤΑΜΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΥΣ «ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ», = ΜΕΡΟΣ Β. ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΙ =

ΠΟΥΛΑΚΙ ΚΑΙ ΓΑΪΔΑΡΟΣ

Μὲς στοῦ Ἀπρίλη τὰ λουλούδια,
τοῦ Μαγιοῦ τὶς χλωρασιές,
στῶν πουλιῶν τὰ τραγοῦδια
καὶ τοῦ κήπου τὶς ἄροσιές,
τὶ ἐσύ, θέλεις, πὲς μας, θέ μου,
νὰ γκαρίζεις γύρωθὲ μου;
—Ὅπως ξέρει τὸν καθένα,
λέω, ν' ἀφήνεις νὰ λαλεῖ:
Τῆς γαϊδάρας εἶμαι γέννα,
δὲν ἐπλάστηκα . . . πουλί.
Καὶ ἂν γκαρίζω κι' ἂν φωνάζω
τοὺς . . . γαϊδάρους δὲν πειράζω!

TIMONAKI & TIMONI TOY BAPTOPIOY

Τὸ τιμόνι τὸ μικρὸ
μὲ παράπονο πικρὸ
λέει σ' ἓνα μεγάλο:
—Ὅπως ὄλα σας καὶ γὰρ
τὸ καϊκάκι μου δὴδηῶ...
Κι' ὄμως, ἂν δὲ σφάλλω,
μόνο ἐσύ ἔχεις τὴν τιμὴ
μὲ σα νάχεις τὸ κορμὶ
καὶ τροχὸ ἀντὶ δοιᾶκι...
—Τιμονάκι μου, καλὸ,
μὴ μου κλαῖς, περικαλῶ,
σκέψου καὶ λιγάκι:
Τὸ βοπόρι εἶναι βαρὺ
κι' ἡ δουλειὰ του σοβαρῆ,
πέλασα ταξιδεύει.
Μὰ τὸ σκάφος σου ἀλαφρὸ
σὰ γλαράκι στὸν ἀφρό,
τοὺς γιαλοὺς χαιδεύει...
Κι' εἶσαι τόσο τυχερό!
σὰν παιδάκι του μωρὸ
ποῦ ὁ ψαράς σὲ παίρνει,
μὲ τὴ βαρυχειμωνιά,
καὶ στὴν ἡσυχὴ γωνιά
τοῦ σπιτιοῦ σὲ φέρνει!

Σπέτσες

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΡΓΙΑΛΙΤΗΣ

“ΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ,”

Δυσκολεύεται κανείς ν' αρχίσει, προκειμένου να σχολιάσει κριτικά ένα βιβλίο, και μάλιστα μια συλλογή τραγουδιών, πολυσύνθετη πάντα, και πλούσια σε περιεχόμενο, του ακούραστου και ανεξάντλητου ποιητή, του Κωστή Παλαμά. (Όσο και αν είναι το έργο του ποιητή πλούσιο, και απέραντο θέμα για μελέτη και για στοιχειώδη ανάλυση, τόσο κινδυνεύει κανένας, κι' ως διαθέτει πρωτοτυπία και ψυχολογική παρατήρηση, να μην ξεπεράσει τα εκφραστικά όρια που χάραξε πολυάριθμος χορός έρευνητών, σχολιαστών, κριτικών, από την έποχή που άρχισαν να νοιώθουν ολόενα αυξανόμενη τη δύναμη και την επιβολή της Τέχνης του και της δυνατής του προσωπικότητας.

Γύρω από το έργο του Παλαμά, έχει συγκεντρωθεί ένα πλήθος από μελέτες παντός είδους και περιεχομένου, συχνά αντιφατικές μεταξύ τους, μια παραπάνω απόδειξη, πώς το έργο του Ποιητή, ξεπερνάει κατά πολύ τα όρια της χρυσής μετριότητας που θέλησαν να του αποδώσουν υπεράγαν κοσμοπολίτες και άδολοι αισθητικοί. Όμως, οι μελέτες αυτές όσο μονόπλευρες κι' αν είναι, εκτελούνε κάποιο χρέος, υπηρετούνε κάποια προσπάθεια που όλο ένα και συστηματικώτερα, τείνει προς την καθολική έρμηνεία του Παλαμικού Έργου. Βέβαια, δεν έχουμε ακόμα την υπέρτατη και τελειωτική γενική κριτική του. Άλλα δεν πρέπει και να συμμερίζομαστε την άτεχνα κρυμμένη δυσφορία του κ. Κλ. Παράσχου, κάθε φορά που αναγκαστικά θα σχολιάσει στο “Δεκαπενθήμερο,” της “Νέας Έστιας,” καμμιά μονόπλευρη μελέτη για το έργο του ποιητή. Ο κ. Παράσχος προσπαθεί να διατυπώσει τη γνώμη, πώς αυτές οι μελέτες, άτροφικά και παρεξηγημένα κατασκευάσματα, δεν αξίζουν και τόσο τον κόπο, χαντακώνουν το έργο του Παλαμά, και μάς παρεμποδίζουν να το νοιώσουμε άτφοιο στην ολοκληρωτική του καλλιτεχνική ενέργεια. Άλλα σ' εποχή που το έργο αυτό δεν έχει ακόμα επιβληθεί αληθινά στην Πανελλήνια συνείδηση, που δεν έχει ακόμα παρατηρηθεί ή τεράστια για την εξέλιξη της φυλής μας παιδαγωγική του αξία, δεν μπορούμε να περιμένουμε με σταυρωμένα χέρια την έλευση της κριτικής μεγαλοφυίας, που θα βάλει τελεία και πάλια στα Παλαμικά σχολία. Είναι περιστάσεις, που καλύτερα να μπαίνει κανείς, από μια μονάχα πόρτα, παρ' απ' όλες μαζί και από τα παράθυρα.

Το έργο του Παλαμά, έχει διαγράψει σχεδόν τη χρονική τροχιά του. Έχουμε κάποια, έσω και ακαθόριστη και συγκεχυμένη έντύπωση του συνόλου του. Οι κυριώτερες τάσεις του, μάς είναι γνωστές, και το μέτρο της δημιουργικής δύναμής του, μάς έχει δοθεί. Άλλοι ποιητές

λιγώτερο απαιτητικοί από τον Παλαμά, και λιγώτερο παθητικοί έραστές της ποίησης, θα ξεκουράζονταν ίσως τελειωτικά, απολαβαίνοντας τη χαρά και την περήφανη ίκανοποίηση του τελειωμένου, του ακέρειου έργου. Άλλα ο Παλαμάς, και με όλη του την πλούσια παραγωγή πενήντα χρόνων, εξακολουθεί να το συνεχίζει να το συμπληρώνει, να το φωτίζει, να το διακοσμεί. Ο ακοίμητος πόθος κάποιας ατέλειωτης δημιουργίας, τον κατατρώνει, κύριο γνώρισμα της γόνιμης μεγαλοφυίας. Στα δικά του τα μάτια μπροστά, το έργο του φαντάζει σε μισοτέλειωτο, σαν ασυμπλήρωτο, και διαρκώς παλεύει να δώσει σάρκα και ψυχή, στα πλάσματα της ακούραστης, φαντασίας του. Όσοι έχουν πλησιάσει από κοντά τον ποιητή, νοιώθουν πολύ καλά την έσωτερική αυτή πάλη αιώνας, της αγέραςτης ποίησης, που αγωνίζεται συμμετρικά να συνταιριάσει με τη σάρκα του που όλο γερνάει, και με την άθλητική προσπάθεια των πνευματικών δυνάμεων, που τραγικά τείνει προς την ανανέωση, Ο ποιητής ο ίδιος, αμφιβάλλει αν θα μπόρεσει να δώσει την έκφραση και τη μορφή που θέλει, στα τρεμοσάλευτα ινδάλματα της φαντασίας του. Για τουτό, όσοι αγάπησαν και θαύμασαν τον Παλαμά, ρωμαλέο δημιουργό έργων μεγάλης λυρικής όρμης, θριαμβευτικού δραματισμού, πλούσιας έσωτερικότητας, και αυστηρά ιδεαλιστικής τάσης, όσοι έμειναν κατάπληχτοι μπροστά στις αλλεπάλληλες και μεγαλόπρεπες έκρήξεις της Μούσας του, άλλο τόσο τώρα τον αγαπούν και τον θαυμάζουν, βλέποντάς τον να κτερίζεται λεπτοκάμωτα πολύτιμα στολίδια, μια θερμή νεανική, με μια αίσιοδοξία, όχι βέβαια και τόσο χαρχτηριστικό γνώρισμα των σκυθρωπών κυριών μας να τελειοποιεί τη μορφή με πατρική φροντίδα, και με θαυμάσια καλλιτεχνική επίγνωση, μαζί με την ιδεολογική του και πνευματική του εξέλιξη.

Άς έχει γράψει πρό χρόνων, στον περίφημο πρόλογο των «Πεντασύλλαβων» πώς το έργο του είναι μετρημένο με τον πήχυ τον προπολεμικό. Ο ίδιος θ' αναγνωρίσει, πώς δεν υπάρχουν προπολεμικά και μεταπολεμικά μέτρα, για την τέχνη που ξεφεύγοντας από τα όρια της δημοσιογραφικής επικαιρότητας και της καθιερωμένης ρουτίνας, πάνω από συνταγές και θεωρητικές κατευθύνσεις, μπορεί να επικοινωνεί άγνά με τα αιώνια αισθητήρια της ψυχής και του πνεύματος, Κι' όμως, αν ακόμα παραδεχτούμε την προπολεμική αυτή διάκριση όχι μόνο σ' χρονική μά και σαν αισθητική, πάλι θ' αποκαλύψουμε στα τελευταία τραγούδια του Παλαμά και μια γωνιά, που μπόρεσε να βρει καταφύγιο και ή έννοια της μοντέρνας ζωής. Γενικά βέβαια και κάπως ακαθόριστα, άλλα

και όχι λιγότερο έκφραστικά από τους επαγγελματίες μοντέρνους επιφανειακούς συγγραφείς μας, κατά βάθος ανθρώπους λογικούς, που δε διαφέρουν, όπως θέλουν ν' αποδείξουν, από τα άλλα έμφυχα όντα.

Πολλές φορές έχει γραφτεί, και μάλιστα με πρόθεση σοβαρής κριτικής, πως ο Παλαμάς δεν είναι ποιητής του «αίσθήματος» ο γλυκόλαλος τραγουδιστής ο μεθυσμένος ψάλτης των ρομαντικών ερώτων, πως δεν είναι πλασμένος για να καρδιοχτυπά σε κάθε εκδήλωση τρυφερότητας. Από τον τρόπο με τον οποίο διατυπώνουν τέτοιες γνώμες, καταλαβαίνουμε πως δεν πρέπει να τις πολυλογαρίζουμε. Μια βαθύτερη εξέταση των πραγμάτων με τη βοήθεια της ψυχολογίας, με την απλή λογική, σκορπάει στους τέσσερις ανέμους παρόμοια κριτικά ψευτομαργαριτάρια. Όταν γράφουν «ο ποιητής του αισθήματος» εννοούν τον σεντόκαρδο έρωτισμό, την πρόσκαιρη επιφανειακή και γλυκανάλατη μελαγχολία. Ός εκεί περιορίζουν την ένταση και την έκταση του έσωτερικού συναισθηματικού κόσμου, από τον οποίον αθόρμητα αναβρύζει, τι λέμε σήμερα, λυρική ποίηση. Κατά συνέπεια, όποιος ξεφεύγει από τα στενοχάραχτα αυτά έρια πλύει: να είναι ζωντανός άνθρωπος άνηκε σε κόσμους άλλους, ψυχρά και θανατερά πνευματικούς. Ένας τέτοιος άνθρωπος με πλατύ και άπέραντο συναισθηματικό κόσμο, με ευαισθησία που δεν ψιφίζεται ή άφελής κοινή γνώμη, δεν μπορεί να είναι ποιητής. Μια τέτοια άποκρηάτικη θεωρία διακήρυξε μια κάποια κυρία Αιλή Πριονιστή. Φυσικά, τέτοιες θεωρίες μόνον κυρίες μπορούν να διατυπώσουν. Η κυρία Πεπέ Αργυροπούλου, δεν πιστεύω να διαμαρτύρεται. Η κριτική δοξασία της κ. Πριονιστή, είναι κι αυτή μια από τις άμετρητες νεοελληνικές θεωρίες, που άρχονται: σε διατύπωση τεσσάρων γραμμών, και που ή μια γραμμή άναίρει την άλλη, για να διευκολύνουν τελικά το μεγαλύτερο φανέρωμα ενός τεράστιου μηδενικού.

Μερικοί, λιγότερο κατηγορηματικοί, ξεχωρίζουν μονάχα τέσσερα πέντε τραγούδια αισθηματικά, με γνήσιο και αθόρμητο παλμό. Εμείς ως τόσο, θα ξεχωρίζαμε συλλογές και σειρές όλόκληρες με βαθύ και πλατύτατο αισθηματισμό, μ' ένα διαρκή παλμό και μεγάλης άκράταγης χαράς, και θανατερής λύπης, και άπερίοριστης ψυχοφθόρας μελαγχολίας και μούρης άπελπισίας και Όλύμπιας γαλήνης, και θυμού και θριαμβευτικού ένθουσιασμού, ελόκληρο τον άλληλοσυγκρουόμενο κυκλώνα της ανθρώπινης ψυχής, από τον πιο συνειδητό και ιδεαλιστικό πόθο, ως την πιο ύποσυνείδητη έκρηξη της σαρκικής λαχτάρας, ως την πιο παθολογική αυτοκαταφρόνια και την τέλεια ήθικη έκμηδένιση. Όταν μελετηθεί ο Παλαμάς όπως πρέπει ο ψυχολόγος θα μπορέσει να συνθέσει μια πλήρη εικόνα του αιώνου και αντιφατικού έσωτερικού ανθρώπου. Όποιο δήποτε άλλο έργο της

Νεοελληνικής ποίησης, όσο πλούσιο και άν είναι, άντιπροσωπεύει ένα κομμάτι μονάχα της ανθρώπινης ψυχής. Όμως στο έργο του Παλαμά μιλάει ο άκέριος, ο συνολικός άνθρωπος. Και μόνο όσο: έχουν πάθει γενική παράλυση των νεύρων και των αισθητηρίων όργάνων, όπως ή παραπάνω κυρία, άπορούν που τέλος πάντων άποτείνεται: ή κατά τα άλλα σφή και διακοσμημένη ποίηση του Παλαμά. Άποτείνεται, λένε, στο κενό. Άλλά στην περίπτωση αυτή, κενό είναι βέβαια το μυαλούδακι τους, που θάλεγε κι' ο μακαρίτης Ψυχάρης.

Στα 1915 ο Παλαμάς με την έκδοση των «Βωμών», έγκαταλείπει τα ύψηλα και τα έπιβλητικά θέματα, τις ιστορικές εικόνες, τους μακρόσυρτους φιλοσοφικούς και ρεμβαστικούς μονόλογους. Πάει ή μεγαλοστόχαστη έρευνα των ήθικων προβλημάτων ή μελλοντική θριαμβευτική άνανένιση της Έλληνικής Φυλής. Εκεί κατώρθωσε να μεταδώσει έλο τον άγνό ένθουσιασμό του ιδεολόγου, πυρακτωμένο στις φλογερές λαχτάρες της καρδιάς. Η φαντασία του άγγίζει τα έρια της ήρωϊκής μεταφυσικής γαλήνης. Η μαγεύτρα δύναμη του ρυθμού, που αναβρύζει από τα τρισάθια και άξεδιάλυτα σκοτάδια των όντων και πραγμάτων, χαρίζει πλούσιες άυταπάτες. Ο ναρκισσομής έξιλειώνεται στην κοσμογονική παντοδυναμία του ρυθμού. Η μουσική είναι ή πιο ύποκειμενική εκδήλωση του ανθρώπου. Ο ρυθμικός λόγος, είναι ή πιο ύψηλότερη. Ο ποιητής κάτω από τα μάγια του ρυθμού, γίνεται άπατηλό φαινόμενο του ίδιου του ύποκειμένου.

Έτσι: ο Παλαμάς, άφου διέγραψε ένα μεγάλο κοσμογονικό κύκλο, άρχίζοντας από τον «Ύμνο στην Άθηνά», και καταλήγοντας στους «Βωμούς», άρχισε να έπιστρέφει στον έαυτό του. Οι τελευταίες του λυρικές συλλογές, από τα «Δεκατετράστιχα», μέχρι τα «Περάσματα και τους Χαιρετισμούς», όσο κι' άν κάποτε έκδηλώνει μια τάση διαφυγής προς τους έκστατικούς κόσμους των «Βωμών», και της «Άσάλευτης Ζωής», δεν έκφράζουν στο σύνολό τους, παρά μια εαθμία, παρά μια άναγκασία έπιστροφή του Παλαμά προς τον έαυτό του.

Δε θέλω με τοότο να πώ, πως ο Παλαμάς ξεέφυγε, παραστράτησε από τον έαυτό του, κάθε άλλο μάλιστα. Έχω τη γνώμη πως ο μέγας Ποιητής, κάθε φορά που δημιουργεί, σε ύψηλούς κύκλους, παθαίνει μια έσωτερική μεταμόρφωση, μια τέλεια πνευματική και ψυχική αλλοίωση. Η μεταμόρφωση αυτή έξηγει και το γεγονός, πως ο ποιητής εταν άποτελείωσε το έργο του, το βλέπει σαν ξένο δημιούργημα, και αντίθετα, τη φορά αυτή, πάσχει από την ψευδαίσθηση της πραγματικότητας. Άποκατασμημένος στην πραγματική του, τη φυσιολογική του όντότητα, δυσκολεύεται να νοιώσει: τη σχέση που ύπάρχει μεταξύ του Έγώ του, και του έργου, που γεννήθηκε κάτω από την έπίρραση της έσωτερικής αλλοίωσης.

Ἡ γνώμη μου αὐτή, φαντάζομαι πὼς δὲν εἶναι: τίποτα τρίμματα μεταφυσικῆς, ἀλλὰ μιὰ κοινὴ ψυχολογικὴ παρατήρηση διαλαμένη ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἔργων τῆς φαντασίας. Ἡ ἐπιτροπὴ πρὸς τὸν ἑαυτὸ, ξεκουράζει, τονώνει, καὶ δίνει καινούργιες δυνάμεις καὶ ὁρμές, πρὸς τὰ ὑψηλὰ πετάματα. Ὁ ποιητὴς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ περιμάζωμα, ἀπὸ ἐνδοσκόπηση, ἀπὸ ἀναμέτρηση τῆς δυνάμει του. Ἐυρίζει, γιὰ νὰ πάρει φόρα καθὼς λέμε γιὰ τοὺς ἀθλητῆς. Ἀλλὰ τὸ γύρισμα αὐτὸ, σταθμὸς μόνον γιὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἐξέλιξη τοῦ ποιητῆ, πῶσα καὶ πῶσα δὲ μᾶς ἀποκαλύπτει! Δὲν ἀγνοοῦσαμε βέβαια τὴν ἄμηση καὶ τὴν αὐθόρμητὴ ἐκδήλωσι τῆς ὑποκειμενικότητος τοῦ Παλαμά. Ἀλλὰ δὲ μᾶς εἶχε δοθεῖ εὐκαιρία νὰ τὴν χαροῦμε σὲ ὅλο τῆς τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος. Ὅμως ἀπὸ τὰ «Δεκατετράστιχα» κ' ἔδω, καὶ κυριώτατα ἀπὸ τοὺς θαυμάσιους: «Πεντασῦλλάβους», καὶ τὰ ἀριστοτεχνικὰ «Παθητικὰ κρυφολήματα», ὁ ποιητὴς μᾶς ἀνοίγει διὰ πλάτος τὸν ἐσωτερικὸν του κόσμον. Μᾶς δίνει τὸ μέτρο τοῦ καθαρῶ καὶ τοῦ ὑποκειμενικώτερον λυρισμοῦ. Κατὰ συνέπειαν, τὰ ἐκφραστικὰ σχήματα, οἱ ἐκφραστικοὶ τρόποι, οἱ ρυθμικοὶ συνδυασμοί, τὰ μουσικὰ ὄργανα, συνθετικὰ καὶ συμφωνικὰ καὶ μικρόπνοια πρὶν, ἀντικαταστάθηκαν μὲ ἄλλα, ἀνάλογα πρὸς τὴ νέα καταύθυνση καὶ τὴ διάθεσι, τῆς Παλαμικῆς μουσικῆς. Τὰ τραγούδια του ἔγιναν πρὸ συμπτυκωμένα, ὁ ρυθμὸς πρὸ γοργός, ἡ ἐσωτερικὴ συμμετρία, πρὸ ἀρμονικὴ. Βέβαια ἡ φαντασία καὶ ἡ λυρικὴ ὁρμή, λιγώτερον ἀπὸ πρὶν ἐνεργοῦν καὶ συμβάλλουν στὴν ἐκφραση. Ἀλλὰ γιὰ τὴν χαρὰ τῆς αἰσθητικῆς ἀνανέωσις, ἀνταπικρινόμενης ἄλλωστε καὶ πρὸς τὴν ἀνήσυχη καὶ ἐρευνητικὴ ἰδιοσυγκρασία τοῦ Ποιητῆ, προτιμοῦμε σήμερον νὰ γευθῶμε τὰ σφριχτοδεμένα τραγούδια τῆς τελευταίας του συλλογῆς.

Ὅπως καθε βιβλίον τοῦ Παλαμά, ἔτσι καὶ τὸ καινούργιον του πρὸ τὴν ταυτότητα πολλῶν θεμάτων, καὶ τὴν ἔλλειψη ἱστορικῆς θεματογραφίας, εἶναι πολυμερές καὶ πολυσύνθετον. Εἶναι ἀπὸ τὰ βιβλία ἐκεῖνα, πού δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ βασιστεῖ σ' ἓνα τραγούδι τους, ὁσοδήποτε ἀντιπροσωπευτικόν, γιὰ νὰ δώσει μιὰ μικρογραφία νὰ ὑποβάλλει τὴν οὐσία ἐλόκληρου τοῦ ἔργου ὅπως αὐτὸ γίνεται συνήθως κατὰ τὸ κριτικῆρισμα τῶν περισσοτέρων νεοελληνικῶν συλλογῶν. Ἐκεῖνο πού τις χαρακτηρίζει: στὸ σύνολόν τους εἶναι ἡ ἔλλειψη θεματογραφικοῦ πλοῦτου, ἡ ἰσχνὴ καὶ ἀτροφικὴ τους διάθεσι, ἡ μονότονη ἐκφραστικὴ, γλωσσικὴ, καὶ ρυθμικὴ ὁμοιομορφία. Πολλοὶ μοντερνίζοντες εἰς βάρος τοῦ Κερυωτάκη, καὶ τῆς ὁμαλῆς ἐξέλιξης τῆς γλώσσας προφασίζόμενοι αἰσθητικὰς ἀνάγκας. Βέβαια, δὲν καταδικάζομε τὴ σύγχρονον ποίησίν μας. Ἐχει ὅπως ὁσοδήποτε καὶ προτερήματα πρὸ τῆ σωζοῦν. Ἐδὲν ἴδιον ἄλλωστε μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσει καὶ στὶς περισσότερες ξένες ἀθολογίας. Θὰ σημάδεψαι πρῶτα πρῶτα τὴν ἐκφραστικὴν ὁμοιοτητα τῶν περισσοτέρων ποιητῶν. Λίγοι θὰ ξε-

χωρίζουν ἀληθινὰ, καὶ οἱ πραγματικὰ μεγάλοι θὰ φαίνονται ἀκόμα μεγαλύτεροι.

Εἴμαστε λοιπὸν ἀναγκασμένοι νὰ ξεμοναχιάσομε τὰ κύρια καὶ τὰ γενικώτερα γνωρίσματα τοῦ βιβλίου, τὶς ξεχωριστὰς του ἀπόψεις. Καὶ κάποια στοιχεῖα, ἐντελῶς καινούργια, προσθέτουν, σὰ νὰ λέμε, κάτι: σὲ ὅσα ἔχομε μέχρι σήμερον ξεχωρίσει, μὲ ἀπὸ τὸ ἄλλο του ἔργου. Ὅτι, λοιπὸν ξεχωρίζομε, συγκεντρώνεται στὰ ἐξῆς. Ἀδιάπτωτα νεάζουσα διάθεσι καὶ ἀγάπη πρὸς τὰ νιάτα. Αἰσθητὴ ἐκδήλωσι μᾶς βλαθείας καὶ πλατείας ψυχοπόνιας, πρὸς ἀποτέλεσμα: πρὸς τοὺς μουσικοὺς καὶ τοὺς ταπεινῶν καὶ τῶν καταφρονεμένων. Χιουμοριστικὴ διάθεσι καὶ φιλοσοφικὴ ἀπλότητα, μὲ τὴν ὅποιαν δέχεται ὁ ποιητὴς τὴν εἰσορῆ τῶν νέων στοιχείων στὴ ζωὴ καὶ βλέπει: τὶς καινούργιες ἀπόψεις πού ξετυλίγονται, τὶς νέες κατευθύνσεις τοῦ ἀνθρώπου. Κρατιέται σταθερὰ στὰ ἐπίπεδα τῶν περασμένων, μὲ τίποτα δὲν τὸν ἐμποδίζει: νὰ παρατηρεῖ, νὰ ἐξετάσει: καὶ νὰ ἐμπνεέται ἀπὸ τὰ παρόντα. Δὲν εἶναι: ψεύτικη φιλολογικὴ ἐκδήλωσι τοῦ μοντερνίζοντος ἀστοῦ, μήτε πάλι: καταφρονετικὴ ἐξυπνίδα, πρὸς ἕτι, δὲν εἶναι. Σπύρος Μελάς, ἄς ποῦμε. Οἱ μοντέρνοι: στίχοι: τοῦ Παλαμά, μοντέρνοι: στὸ περιεχόμενον, εἶν' ἓνα κράμα σατυρικῆς διαθέσεως καὶ μισοκρυμμένου παράπονον γιὰ ὅτι: ἔχει: περάσει ἀγύριστο πιά. Γέροντες: κάτω ἀπὸ τὸ βάρος: μᾶς λύπης πρὸς τοῦ προξενεῖ ὁ θάνατος: τῆς Ἑλένης. Λέγοντας: Ἑλένης: ἐγνωσόμε τὴν ποιητικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ὁμορφίαν, κυρίαρχες δυνάμεις: καὶ τοῦ ἀτόμου: καὶ τοῦ συνόλου. Ἡ σημερινὴ ζωὴ μᾶς παρέχει: τὸ ὕλιστικόν θέμα: πού γιὰ νὰ κυριαρχήσει: ζετόπισε: καὶ ἐκμηδένισε: τὶς ἰδέες. Οἱ δημιουργικοὶ νόμοι: λειτουργοῦνε: μόνον: μὲ τὶς χαρὰς τῶν ὕλικῶν αἰσθήσεων. Ἔτσι: ὁ ποιητὴς πού πέρασε τὴ ζωὴ του: σὲ μιὰ ἐκστατικὴ λατρεία: τῆς πνευματικῆς ὁμορφίας: καὶ τῶν μεγάλων: κατὰ καιρὸς: παγκόσμιων ἰδανικῶν, εἶναι: σὰν τὸν ἀνθρωπὸ πού ἔπεσε ἀπὸ ψηλὰ ἢ σὰν κ' ἐκεῖνον πού ἐξυπνήσε ἀπότομα: καὶ δὲν μπορεῖ: ἀκόμη: νὰ ξεχωρίσει: τὴν πραγματικότητα.

Ἄλλ' ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού παρέχουν τὰ «Περάσματα καὶ οἱ Χαιρετισμοί» ἐξέχει: πρὸς πολλὴ ἡ ἐκδήλωσι τῆς ψυχοπόνιας. Ψυχοπόνια. Εἶναι: μιὰ λέξι γεμάτη ἀπὸ τρισεπὸ νόημα. Μπορεῖ: νὰ βασιστεῖ: ἀπάνω: τῆς μιᾶς φιλοσοφίας ἐλόκληρη, ἡ μυστηρικὴ φιλοσοφία τοῦ καλοῦ. Ἡ ποίησι βέβαια δὲν εἶναι ἀφηρημένη: καὶ συστηματικὴ φιλοσοφία. Μιλᾷ: πρὸς πολλὰ: νοήματα, μὲ ἤχους, μὲ σύμβολα, μὲ ξαφνικὰς πινελιὰς. Μιλᾷ: ἔμμεσα. Μιὰ λέξι: πολλὰς φορὰς: ἐπιδέξια: βαλμένη: στὸ στίχον: μπορεῖ: ν' ἀνοίξει: μπροστὰ: μᾶς: ἓνα: κόσμον: ἀκαθόριστον: καὶ ἀπερίοριστον. Γιὰ τὴν χαρὰ τῆς τέχνης: καὶ τὴν ἀπόλαυσι, ἡ λειψὴ γνώσι, ἡ ὄνειρεμένη: παι: διακίσιτικη: καὶ: τρέμουλη: ἐκφραση, παίζου: τὸν: πρὸς: σπουδαῖον: ρόλον, σπουδαιότερον: ἀπὸ: τὴν: συμμετρικὴν: καὶ: τὴν: γεωμετρικὰ: ζεδιπλωμένην

έκφραση όσο λαμπρή και αν είναι. Προς τον κόσμο των ταπεινών και καταφρονεμένων, των παρατημένων και των θαρμένων, των λειψών δυνατών που ζει στα συμβολικά υπόγεια και στα σκοταδερά κελιά της ζωής, προς ένα κόσμο άόρατο και έλάχιστο, και όμως κατά χάθος ήρωικό και μαρτυρικό, έχει στρέψει πολλές φορές ο Παλαμάς έλλη εν; χριστιανική ταπεινή συμπάθεια της ψυχής του. Από κει μέσα ανεδαίνει μια πνοή θαυού πόνου για να σβυστεί και να μολευτεί μέσα στο στριγκλό θόρυβο της πολυσάλευτης και της αδιάφορης ζωής των δυνατών και των κυρίαρχων. Ο κόσμος αυτός είναι η ψυχική ουσία της Χριστιανικής φιλοσοφίας. Προς το τραγικό νόημα του ταπεινού και του καταφρονεμένου στράφηκαν πάντα, τα ποτάμια του έλέους και της καλωσύνης. Μόνο από την ψυχή του άμολετου ανθρώπου που μπόρεσε να νοιώσει τι θα πει "τιποτένιος και παραμερισμένος,, μπορεί ν' αναδύσσει τέτοιοι στίχοι.

Του κλειστού, του δεμένου, του βάρυνου

Τρέφω μέσα μου την ψυχοπόνια

Ό,τι σέρνεται, πάσχει, ό,τι δέχεται

Τά σκληρά καταφρόνια

Βλέπω, κλαίω, τό θυμάμαι, είν' αδέρφι μου...

Οί στίχοι αυτοί περισσότερο από την καλλιτεχνική τους αξία, είναι στίχοι ανώτεροι, στίχοι ψυχογραφικοί, αποκαλυπτικοί, Ευαγγελικοί. Ο άμεσος και ταρχώδης όποκειμενισμός δέ σμυδιβάζεται με την απαίτηση μιας κριτικής που θα ζητούσε ν' αποκρυσταλλωθούν σε εικόνες συμβολικές τά αισθήματα του ποιητή. Η απλότητά τους, ή κλασσική έκφραση, ό θαυροδρεμιένος τόνος, κατά την περίστιση μας συγκινεί πιδό πολύ από τις διακοσμημένες κραυγές κάποιων θρησκώληπτων Όσοι μασκαρεύουνε τον Ίεχωβά με προσωπίδες που δέν είναι αποτυπώματα των προσώπων τους, κοπιάζουνε άδικα. Δέν προκαλούν καμμά άίσθηση μηδέ τις άποκρηές.

Η ψυχοπόνια συνταιριάζεται κάποτε με μια καθάρια διάθεση έξαγνισμού που πνέει ξαφνικά μέσα στην ψυχή του ποιητή. Ο ποιητής τότε γράφει στίχους Βερλαινικούς, θα λέγαμε, διαπνεόμενος από μια παιδική ειδωλολατρική άφέλεια. Όλα τά συναίσθήματα τούτα, άπλά, θαθεία, ευγενικά πλημμυρίζουνε πολλούς στίχους του νέου βιβλίου. Ο Έρωτας έχει άποκαταταθεί από μια έξιδανικευμένη τρυφερότητα πατρική, από μια έλαφριά ρομαντικότητα στη θύμηση περασμένων αισθηματικών περιπετειών. Η γυναίκα είναι ψυχή, και τό κορμί της άκόμα έκει που όλιστικά τό παρασταίνει, παίρνει κάτι από την πνευματικότητα και την άύλωσύνη των μεγάλων ζωγράφων της Άναγέννησης. Ένα τραγούδι, τά "Ώκεάνεια καλέσματα,, είναι από τά πιδό εύτυχημένα λυρικά δημιουργήματα όχι μόνο του Παλαμά, μά και όλων των μεγάλων λυρικών ποιητών του περασμένου αιώνα Έντυπώθηκε άσθυστα στη μνήμη μου. Έχει.

κάποιο άπερίοριστο όνειρευτό βάθος. Όσοι θέλουν νάχουν μια συγκροτική έντύπωση και αντίληψη του βιβλίου άς διαδύσουν τό συνοπτικό άρθρο του Ρήγα Γκόλφη, δημοσιευμένο στη «Νέα Έστία.» Άνακαιφθαλιώνει σοφά τό πλούσιο περιεχόμενο του βιβλίου. Έγώ δέν έκκαμα συστηματική άνάλυση. Προσπάθησα να δείξω την ψυχολογική θέση που κατέχει και που παίρνει μέσα σ'όλο τό άλλο του έργο, σημειώσα κάποιες σκέψεις που μου γεννήθηκαν από τό διάβασμά του. Δέ θέλησα να παρατάξω κομμάτια χαραχτηριστικά και στίχους γιατί δέν πρόκειται δέβια να σχολιάσουμε έναν ποιητή που πρωτοφανερώνεται, μήτε να τον παρουσιάσουμε στο κοινό. Πενήντα έλόκληρα χρόνια έ Παλαμάς δέν έπαψε να μάς χαρίζει τους άκένυτους θαυαρούς της ψυχής του. Έκείνο σήμερα που μάς έπιβάλλει τό θαυμασμό τον άπόλυτο, είναι δέβια τό θέαμα του τελειωμένου έργου. Μά ό θαυμασμός μας γίνεται θρησκευτικός όταν διλέπουμε την άξιοθαύμαστη προσπάθειά του, και την νεάζουσα του καρπερότητα.

Άπρίλης 1931

A. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

ΣΤ' ΑΓΥΡΙΣΤΑ

Νά βάσται τό ταξίδι σου μέρες πολλές ή λίγες

—νύ καρτερώ

και νά μετρώ....

Μά, γιέ μου, έσύ σ'άγγύριστα μου μίσηφες και (πηγές.

Τ Ω Ρ Α

Γιέ μου, να σε ξανάβλεπα στην κλίνη σου γυρό, να σε κρατούσα άχόρταγα σ'ην προτω ή αγαλιαστό και με φιλιά να γέμιζα ξανά τό προσωπάκι σου Μά άχ άπ' τό κλάμα τώρα υγρό φιλιώ τό έρημο πιά προσκεφαλάκι σου.

ΑΥΤΑΠΑΤΗ

Άφότου σ' έχασα άξαφνα, παιδί μου, δέν ξαίρω πώς με σπρώχνει ή συντριβή μου συχνά στα χέρια μου να παίρνω τά παιχνιδάκια σου και με λυγμούς στα χείλη να τά φέρνω θαρρώντας πώς φιλιώ τά δαχτυλάκια σου.

NATANE

Χυνόπωρο με τά πουλιά πέταφες γι' άλλα μέρη νύταν κ' έσένα ή άνοιξη μαζί τους να σε φέρη!

MIX. Γ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Ο ΘΡΗΝΟΣ ΤΗΣ ΣΠΗΛΙΑΣ

Στὴ σκοτεινιασμένη
Τοῦ βουνοῦ σπηλιά,
Δὲν ἀκοῦς τραγούδια,
Δὲν ἀκοῦς μιλιὰ.

Τὸ μπαγλαμαδάκι
Δὲ μαγεύει πιά
Σιόρπισαν κ' ἐφύγαν
"Όλα τὰ παιδιὰ.

Στ' ντεκὲν ἀπόψε,
"Όχι! τοῦ Μπάρομα Λιά,
Οἱ χτυπιάδες μπῆκαν
Τάκαναν γιαλιά.

Σπάσαν ναργιλέδες
-Τοῦρα, τοῦρα νά!
Κ' ἐκλεψαν τὸ μάππα
Τοῦ μικρομηνά.

Κ' ἦσαν οἱ νεράϊδες
Τώρα στὴ σπηλιά,
Μὲ τὰ μεταξένια
Καὶ χρυσὰ μιλλιὰ.

Εἶχανε λουλούδια
Μεσ' τὴν ἀγκαλιά,
Κ' εἶχανε στὰ χεῖλια,
Φίδια καὶ φιλιὰ.

Κ' ἦσαν γεργόνες,
Ξωτικές μαζί,
"Όχι! τα, ποιὸς πεθαίνει!
Ποιὸς ἀπόψε ζεῖ!

Νὰ κ' οἱ νερβισάδες,
-Τοῦρα, τοῦρα λά!
Μὲ τὰ κομπολόγια
Καὶ μὲ τὸ λουλά.

Χῶσε μου, καλή μου,
Τὸ καμὶ βαθειά,
Κι' ἀπ' τὰ σπλάχνα βγάλε
Τὴν τρελλὴ καρδιά.

Καὶ κομμάτιασέ την,
Δός την στὰ σκυλιά,
Νὰν τὴ λυσοφᾶνε
"Όξω ἀπ' τὴ σπηλιά.

Κι' ἂν χαροπαλέψω.
Κι' ἂν πονῶ πολὺ,
Κόψε μου τὰ πόδια
Καὶ τὴν κεφαλή.

"Όχι! τα! κ' οἱ νεράϊδες
Νύχτα στὴ σπηλιά!
Κλαίγαν καὶ τραβοῦσαν
Τὰ χρυσὰ μαλλιὰ.

Μ. ΔΑΜΙΡΑΛΗΣ

ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ ΕΛΕΓΧΟΣ

Ὁ κ. Χατζηδάκης στὴν Ἀθηνά (τόμος μ' σελ. 20) ξαναρχεται μὲ τὴ μέθοδό του νὰ μὴν ἀναφέρει τὸν ἀντίπαλο στὴν παραγωγή τοῦ γυτεύω (γράφε γητεύω) ἀπ' τὸ γυφτεύω, λέει.

Εἶπαμε πὼς γυφτεύω λέξη δὲν ὑπάρχει κ.τ.λ. (Γ.Γ.Ε. α', 28 β', 44), ἀφοῦς ὁμως λέει: τώρα πὼς καὶ ἡ λέξη καφταντάρης θὰ ὑπάρχει, λέει, στὰ τούρκικα (Ἀθ. μ', 21). ἐνῆντια στὴν ἐπίσημη γνώμη τοῦ μακαρίτη Καρολίδη ποὺ γεννήθηκε στὴ Μικρασία καὶ μητρικὴ του γλῶσσα εἶταν ἡ Τούρκικη, ποὺ τὴν ἤξαιρε καὶ κατὰβραθα, γιατί τὴ σπούδασε μὲ ὅλες τὶς σχετικὲς τὶς ἄλλες Ἀνατολικὲς γλῶσσες κ' ἐνῆντια σ' ὅλα τὰ τούρκικα λεξικά.

Σημειώστε πὼς ὁ κ. Χ. γρὺ δὲ σκαμπάζει ἀπὸ Τούρκικα οὔτε καὶ τὸν μέλει γιὰ τὴν ἀλήθεια τὸν μέλει μόνο γιὰ τὸ πείσμα του (Γ. Γ. Ε. α', 45) καὶ γιὰ τοῦτο ἐπιμένει πὼς μπορεῖ νὰ ὑπάρχει, λέει, τούρκικο καφταντάρης ἔτσι μπορεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ στὴν Ἑλληνικὴ τὸ γυφτεύω, ποὺ ἀπ' ἀφτὸ γίνεται λέει, τὸ γυτεύω. Ὅμοια καὶ ὁ Πάπας γιὰ νὰ σιγουράρει τὴν ἄσπορη σύλληψη τῆς Θεοτόκου, καθιέρωσε πὼς κ' ἡ ἴδιε ἡ Θεοτόκο ἄσπόρος συνελήφθη, κ' ἔτσι ἔχουμε καὶ τὴν ἄσπορη σύλληψη τῆς ἁγίας Ἀννης. Βλέπετε σεῖς καμὰ διαφορὰ σάφτη τὴν παρομοίωση;

Κι' ἀκόμα ὁ κ. Χ. γιὰ ν' ἀποδείξει πὼς ὁ Καρολίδης δὲν ἤξαιρε τὰ Τούρκικα μήτε ἴσα μ' ἀφτὸνε (τί λές, ἀδερφέ μου!) ἐπιμένει πὼς ὑπάρχει, λέει, λέξη τούρκικη ρεγκί, λέει.

Δάσκαλε, σὲ κοροΐδεψε ὁποιος σοῦ εἶπε πὼς ὑπάρχει στὰ τούρκικα ὄνομα ρεγκί. Δάσκαλε, σοφίξεσαι στὴν Ἀθηνά (τ.μ', σ. 21 καὶ 22) μὰ καὶ ποῦ δὲ σοφίξεσαι, ὅταν τάχεις μέναν ἀντίπαλο καὶ δημοκοπεῖς;— Καλὲ πὲς τὰ ρωμαίικα σωστὰ κ' ἄσε τὰ τούρκικα ποὺ δὲν τὰ ξαίρεις. Λοιπὸν ἡ λέξη ρένκ εἶναι ἡ τούρκικη ὀνομαστικὴ. Τὸ ρεγκί εἶναι ἡ αἰτιατικὴ τοῦ ρένκ, μὰ τὴν αἰτιατικὴ ἀφτὴ εἶπαμε (Γ.Γ.Ε. α', 131—133) δὲν μπορούσε νὰ τὴν πάρει ὁ λαὸς μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ κάνει τὸ χατήρι σου, δάσκαλε, καὶ νὰ σηματοῖσει ἀπ' ἀφτὴ τὰ πάγκοινα, τὰ πάγκοινα εἶπαμε οὔρα νι, βυσσινι κ.τ.λ. Τὸ πὼς γίνονται ἀφτὰ τὸ δεῖξαμε (στὴ Γ.Γ.Ε. κοίτα παραπάνου ὡς τ. γ', σ. 163—164), οὔτε μπορούμε νὰ λέμε πάντα τὰ ἴδια γιὰ τὸ χατήρι σου, δάσκαλε. Ἐτσι σοφιστεῖς λές καὶ στὴν ὑπόσημ. Ἀθ. μ', 22. Τὸ ρένκ δὲν τὸ λέμε στὴν Ἑλλ., εἶπαμε, δὲν τὸ λέμε καὶ πὼς μπορούσε λοιπὸν νὰ γίνε προτύπο γιὰ τὰ οὔρα νι κ.τ.λ.

Πρὶν μιλοῦσε μόνο γιὰ ρεγκί, τώρα ποῦ τοῦ δεῖξαμε ἐμεῖς πὼς ἡ τούρκικη λέξη εἶναι ρένκ (ποὺ δὲν τῶξαιρε-καθόλου ἀφτὸ) καὶ πὼς ἡ αἰτιατικὴ τῆς κάνει ρεγκί, τώρα κάνει πὼς

ἀφτὰ δὰ τάχει τυράκι καὶ ψωμάκι ὁ τρανὸς ὁ γλωσσολόγος. Δάσκαλε, δὲν εἶναι ντροπὴ νὰ μὴν ξαίρει κανεὶς μιὰ ξένη γλώσσα, ντροπὴ εἶναι νὰ δείχνει τέτοιο πείσμα σὲ πράγματα ποὺ δὲν τὰ ξαίρει. Εἴπαμε πὼς τὸ ρένκ (αἰτ. φερί) εἶναι ἀπὸ τὶς τουρκ. λέξεις ποὺ δὲν μπήκανε καθόλου στὰ ρωμαίικα (Γ.Γ.Ε. α, 132.)

Ἐπίσης εἴπαμε πὼς τὸ γητεύω ἔγινε στὰ ἰδιωματικά πρώτα ἀπὸ τὸ γογητεύω > γωπητεύω κ' ἀπ' ἀφτὰ πέρασε στὴν κοινή μας (κοίτα παραπάνου τὶς παραπομπές.) Εἶναι λοιπὸν περιττὸ νὰ μᾶς βάζει τώρα (Ἰ.Αθ. μ' 20) εὐύπους ἀπ' τὴν καθαρέβουσα: ἐν νόησα (γο. νόησα < νοῶ) καταρροή, ζωή κ.τ.λ. ἐνῶ στὰ Μ.Ν.Ε. β' 491 ἔχει τὰ νεοελληνικά ἰδιωματικά ζωγή, ζωγής, ποὺ τὸ γ ἀναπτύχθηκε ἀνάμεσα στὰ φωνήεντα οἱ ἀπ' τὸ 16 αἰώνα: ὅπως λοιπὸν εἶπαν ζωγή, ἔτσι εἶπαν καὶ γογητεύω, αἰ;— Πρὶν ἔλεγε πὼς δὲν ὑπάρχει τύπος γω ἀντὶ ἐγὼ. Τώρα πὰ ἀφτὸ δὲν τὸ λέει, γιατί στὸ μεταξὺ τοῦ δείξαμε πὼς κ' ὁ ἴδιος (Μ.Ν.Ε. α', 224) ὁμολογεῖ ἀφτὸν τὸν τύπο. Δὲ βαριέται νὰ ξαναλέει τὰ ἴδια ποὺ τ' ἀποδείξαμε κούφια!

Μ. ΦΙΛΗΝΤΑΣ

ΤΑ ΦΕΓΓΑΡΙΣΙΑ ΜΑΤΙΑ

Θάρθει μιὰ μέρα, ποὺ θὲ νάμαστε ἦσυχοὶ κ' ὄλα θὰ τὰ κυττοῦμε ὡς τὸ φεγγάρι· οἱ ἔννιες κ' οἱ πόθοι κ' οἱ σκληρὲς ἀπαντοχὲς θὰ μᾶς λαφρώσουν ἀπ' τὴν κρύα τους χάρη.

Κι' ἡ ἐλπίδα, τῶν χρυσῶν φτερῶν τινάζοντας τὸ χνοῦδι, ἀπὸ τὸ πλάι μας θὰ γλιστρήσει ἔτσι ἦσυχια, ὡς ποτὲ νὰ μὴ συνόδεψε σὺν ἦσκιος τὴν ψυχὴ μας καὶ τὴ ζήση.

Ὅλες οἱ μέρες, σκαλοπάτια φωτεινά, μᾶς προβοδοῦν στὴ μέρα τὴν ταμένη πάνωθε μᾶς τραβοῦν ἀστέρια ἀγνώριστα, καὶ, ὅσο ἀνεβαίνουμε, ὁ Ἰλλυγος αὐξάνει.

Τι κ' ἄν λυγοῦν πεισματικά τὰ γόνατα, τί κ' ἄν τὰ μάτια πλέκουν ἀλυσίδες... Ἄργα ἢ γοργὰ τ' ἄβουλο πόδι μας καμιά δὲ θὰ ξεφύγει ἀπ' τὶς μοιραῖες βαθμίδες.

Θάρθει μιὰ μέρα, ποὺ θὲ νάμαστε ἦσυχοὶ θὰ τραβηχτοῦμε ἀπ' τοῦ εἶναι μὴς τὰ πλάτια κ' ὄλα θὰ τὰ κυττοῦμε ὡς ξένοι, ἀδιάφορα, μὲ τ' ἀδειανά, τὰ φεγγαρίσια μάτια.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΝΤΟΣ

Η ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ

Στὴ μαργαρίτα ποὺ ξεφύλλισε βροῆκε πὼς δὲν τὴν ἀγαποῦσα καὶ τὸ παρσίπονο ξεχείλισε κ' ἔκλαψεν ἡ ξανθομαλλοῦσα.

Χίλιες φορὲς σάν τὴν ἐφίλησε πάνω στὴν κόμη τῆς τὴ ροῦσα τὸ στόμα μου, ἔτσι τῆς ἐμίλησε σ' ἐρώτικὴ πνιγμένο ἀγκοῦσα:

— Δὲ σ' ἀγαπῶ; ρώτησε πρώτα τὰ μάτια μου ποὺ θὲ νὰ κλάψουνε κ' ὕστερα τὴν καρδιά μου ρώτη.

Δὲ σ' ἀγαπῶ; μὰ κ' ἀπ' τὸ χῶμα τοῦ τάφου μου, σὰ θὲ μὲ θάψουνε, πὼς σ' ἀγαπῶ, θ' ἀκοῦς ἀκόμα!

ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

BENJAMIN CRÉMIEUX

ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Ἐνα ἀπὸ τὰ πὸ συνηθισμένα ρωτήματα ποὺ ἀκοῦει ἕνας ἐπαγγελματίας κριτικός, εἶναι τὸ ἀκόλουθο: «Διαβάσετε ὄλα τὰ βιβλία ποὺ ἐκδίδονται; Κι ἂν δὲν τὰ διαβάσετε ὄλα, πὼς κάνετε τὴν ἐπιλογὴ σας;» Συμβαίνει μάλιστα ἕνας πὸ ἀπλοϊκὸς ἢ τὸ ἀντίθετο πονηρότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, φίλος, νὰ ρωτήσει τὸν κριτικὸ: «Διαβάσετε ὄλα τὰ βιβλία ποὺ γι' αὐτὰ κάνετε λόγο;»

Τὸ δεύτερο αὐτὸ ρῶτημα ἀξίζει μιὰ ἀπάντηση πρωτοῦ καταπιαστὲ κανεὶς νάπορθεῖ στὸ πρῶτο. Ὑπάρχει, πράγματι, ἕνας ὁρισμένος ἀριθμὸς βιβλιοκριτικῶν σημειωμάτων ποὺ οἱ συντάχτες τους πολλὰ σπάνια ἔχουνε διαβάσει τὰ βιβλία γιὰ τὰ ὁποῖα μιλοῦνε. Εἶναι τὰ σημειώματα τῶν ἐφημερίδων ποὺ οἱ ἀναγνώστες τους λίγο ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ λογοτεχνία, μὰ ποὺ νομίζουν πὼς δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται νάγνωσουν τὰ λογοτεχνικά ἐπίκαιρα ὅπως δὲν ἀγνωστὴν τὶς ἄλλες ἐπικαιρότητες. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κατηγορήσει τοὺς συντάχτες τῶν σημειωμάτων αὐτῶν, ποὺ οἱ περισσότεροὶ τους δὲν ἔχουν καμιά εἰδικότητα μὲ τὴ λογοτεχνία καὶ τὴ θεωροῦν σάν κάτι τὸ ἐπιπρόσθετο ὅπως τὴ γραμματεία τῆς συντάξεως ἢ τὸ δελτίο τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Σάν καλοὶ δημοσιογράφοι ποὺ συνηθέστατα εἶναι, περιορίζονται στὴ δημοσίευσή τῆς ἀγγελίας τοῦ ἐκδότη, στὸ ξεχώρισμά τῆς, ἂν ὁ ἐκδότης εἶναι ἀπαιτητικώτερος, ἢ στὸ ἀπάνθισμα καὶ τὸ συνόνψισμα τῆς οὐσίας τῶν ἐπιφυλλίδων τῶν σπουδαιότερων κριτικῶν.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ὅταν οἱ κριτικοὶ τῶν μεγάλων ἐφημερίδων ἀρχίσουν νὰ μιλοῦνε γιὰ ἕνα βιβλίο, ὅλος ὁ μικρότερος παρισινὸς τύπος καθὼς καὶ ὁ ἐπαρχιακὸς κάνουνε κρόο. Ἐκεῖ ποὺ ὑποψιάζεται κανεὶς τὴν ἐνέργεια μιᾶς ἐπιτήδειας ρεκλάμιας, δὲν ὑπάρχει συνηθέστατα, παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ «ἐλάσσωνος κόπου». Εἶναι πολὺ λιγότερο κοπιαστικὸ νὰ σχηματίσει κανεὶς μιὰ γνώμη γιὰ ἕνα βιβλίο ἀπὸ τὰ ἄρθρα τοῦ Thibaudet τοῦ Théryne τοῦ Billy καὶ νὰ σα-

ρώσει ένα σημείωμα σύμφωνα με τ' άρθρα αυτά παρά να διαβάσει ένα άλλο βιβλίο και να σχηματίσει μιή γνώμη δική του. Αιτός δ' αγελισμός είναι μιή από τις κυριότερες πληγές τής λογοτεχνικής κριτικής.

Ο Πιέρ Μπουαρντι είχε κριτοί, για γούστο, μαζέψει σέ πλακέττα τις διαφορές γνώμες τής κριτικής για ένα βιβλίο του Μοντερλάν.

Έκαμα ένα ανάλογο περιμάζεμα με τάποκόματα του τύπου τά σχετικά με τό «Μιά γυναίκα στο παράθυρο τής» του Drieu La Rochelle και τών «Αδελφών Μπουκινιάν» του Jean Prevost. Τό λοιπόν είναι άν.μφοσιβι,τιτο πώς ή γνώμη του Théryne: για τούς «Αδελφούς Μπουκινιάν» ότι είναι τό μυθιστόρημα τής πατρότηας, τό γεγονός πώς οι πρώτοι κριτικοί πού άσροληθήκανε με τη «Γυναίκα στο παράθυρο τής» δηλώσανε ότι ο Drieu δέν είναι γεννημένος συγγραφέας, προσανατολίσανε, όχι βέβαια όλη την κριτική, αλλά όλους τούς συντάχτες τών δημοσιογραφικών σημειωμάτων. Άπ' αυτό γίνεται όλοφάνερη ή σπουδαιότητα του πρώτου άρθρου του υπογραμμένου από ένα γνωστό κριτικό. Τό άρθρο αυτό δίνει τον τόνο.

Φνάμα μάλιστα να πω πώς έτηρεάζει ακόμα και ο υς κριτικούς τούς πιδ εύσεινήδητους και τούς πιδ ανεξίτητους. Ένας από τούς κριτικούς αυτούς διάβησε, μόλις, ένα βιβλίο και τώρηε καλό. Ένας από τούς συναδέλφους του γράφει για τό βιβλίο αυτό ένα κριτικό. Ο κριτικός πού βρήκε τό βιβλίο καλό, δέν μπορεί παρά να συλλογισθεί τούς λόγους πού έκαμα τό συναδέλφο του να μήν του άρέσει. Άποτέλεσμα: ή θά κλονιστεί στις πεποιθήσεις του ή θά ενισχυθεί, αλλά τό δικό του άρθρο θά πάρει τον τόνο τής υπεράσπισης ή ακόμα και τής άπολογίας. Όπως δηποτε, θά έχει έπηρεαστεί από τό άρθρο πού πρωτοφανηκε. Προσθέτω ότι οι έξ επαγγέλματος κριτικοί οι άξιοι του όνόματος, τόν ζαίρουν αυτόν τόν κίνδυνο, φυλάγουνται να μήν παρασυρθούν και πολλοί άποφεύγουν να διαβάσουν τά άρθρα για τό βιβλίο για τό όποιο σκοπεύουν να μιλήσουν, πρωτο γράφουν τό δικό τους.

* * *

Άλλ' αυτό μās φέρνει στο πρώτο ρώτημα. Μήν μπορώντας, ένας κριτικός, όλα να διαβάσει, πώς κάνει την έπιλογή του; Ο κάθε κριτικός έχει, τό δίχως άλλο, τη δική του μέθοδο να βυθομετρεί, αλλά μπορεί κανείς να πει πώς υπάχουν γενικές μέθοδοι εφαρμοζόμενες άπ' όλους άδιακριτως.

Η πρώτη άπ' αυτές τις μεθόδους, είναι να έχει κανείς ύπ' όψει τά άρθρα τών συναδέλφων του. Τό άρθρο ενός τίμιου κριτικού, σ' ένα δευτερεύουσας σημασίας φύλλο, ίσως να μήν προκαλεί την άνάγωση του έργου από τό κοινό, προκαλεί όμως, συνηθέστατα την άνάγωση του από τούς άλλους κριτικούς. Έτσι άν ένας συγγραφέας παραπονεθεί για τη ζημία πού μπορεί να του κάμει ένα πρώτο άρθρο άκατανόητο ή άποπλανητικό τής κοινής γνώμης, δέν πρέπει ώστόσο να λησμονεί πόσο χρήσιμο θά του σταθεί τό άρθρο αυτό για τη διάδοση του βιβλίου του άνάμεσα στους κριτικούς πού τώχαν ως τά τότε παραβλέψει.

Η διάδοση, άλλωστε, αυτή άπο κριτικό σέ κριτικό δέν περιορίζεται μονάχα στα έντυπα. Οι κριτικοί δέν είναι έφημιτες και όταν συναντιούνται, δέν είναι σπάνιο ν' ανταλλάσουν τις έντυπώσεις τους από τά διαβάσματά τους. Τούς συμβαίνει μάλιστα να δέχονται έρωτήσεις από φίλους μη κριτικούς, για βιβλία πού δέν έχουνε διαβάσει και να μαζέψουν έτσι πολύτιμες ύποδείξεις.

Άπό την άλλη μεριά πολλοί από τούς κριτικούς είναι μαζί ή λογοτεχνικοί διευθυντές, ή έπιμελητές εκδόσεων, ή άναγνώστες εκδοτών. Οι κριτικοί αυτοί έχουν την έλευθερία τής γνώμης τους; Αυτό εξαρτάται από την τιμιότητά τους και από την πνευματική τους άνεξαρτησία. Άνάμεσα σέ λογοτεχνικούς διευθυντές και άναγνώστες οι έμπιστευτικές έκμυσθηρεύσεις δίνουν και παίρνουν. Πολύ καιρό πρωτο γβει ένα βιβλίο, είναι γνωστό άν ο εκδότης «αποβλέπει» ή όχι σ' αυτό: Οι εκδότες, επί πλέον, δέν παραλείπουν να προειδοποιή-

σουν τούς κριτικούς ότι θά τούς στείλουν ένα βιβλίο στο όποιο άποδίδουν έξαιρετική σημασία.

Η ίδρυση εκδόσεων με τη διεύθυνση συγγραφέων γνωστών για τό γούστο τους τείνουν στον ίδιο σκοπό: να έμποδίσουν την κριτική να προσπεράσει ένα καλό έργο χωρίς να τό αντίληφθει.

Πρέπει οι συγγραφείς πού νομίζουν τον έαυτό τους παραγνωρισμένο να λογικευτούν, γίνεται όλοένα σπανιότερη μιή τέτοια περίπτωση. Και γίνεται όλοένα σπανιότερο, ένας καθάρη έμπορικός συγγραφέας, να κάμει κατάχρηση τής κριτικής, έσω και με τη βοήθεια τής διωφημισής. Ο κ. Μορίς Ντεκομπρά, ή κ. Ρεϋμόντ Μασάρ φτάνουν μιή σημαντική έξάπλωση μέσα στο κοινό, δίχως συνηθέστατα να έχουν κι ένα μόνο άρθρο πραγματικού κριτικού. Άλλ' αυτό είναι ένα όλοένα άλλο ζήτημα.

Τέλος, υπάρχει μιή σύγυση δικαιωσών, ή, άν πς τιμάτε, μιή κριτική οξυδέρκεια, πού αναζητεί τό βιβλίο άξίας καιω από τό πενιχρότερο περικαλυμμα και τη φήμη τήν πιδ αγνοημένη, αυτή είναι π.χ. ή περίπτωση για τό «Hotel du Nord» του Eugène Dabit πού δέκα κριτικοί χωρίς καμιή προσυεννόηση τό «ανάκάλυψαν» ταυτόχρονα. Έυλεταία συνέβηκε ένα περιστατικό πολύ πιδ χαρακτηριστικό, κατά τη γνώμη μου, με τις «Confessions» του Maurice Magre. Ο κ. Magre λογίζοταν άνάμεσα στο 1900-1914 σαν ένας άγγιγός σχολής, σαν ένας γνήσιος ποιητής. Μετά τό τέλος του πολέμου φαινόταν πώς ειδικεύτηκε στα μισο-έρωτικά μισο-βουδικά μυθιστορήματα όχι χωρίς άξία, αλλά με άμφίβολη κατεύθυνση, και ή κριτική είχε σιγά σιγά πάψει ν' άσχολεϊται ένεργώς μαζί του. Βγάζει τις «Confessions» πού είναι ένα έξαιρετο βιβλίο. Όλη ή κριτική τό αντίλαμβάνεται ταυτόχρονα και τό εγκωμιάζει.

Όχι, μιή την άλήθεια, είναι άδύνατο να πιστέψει κανείς σήμερα στην υπαρκτή άγνοημένου άριστουργήματος. Η έποχή μας είναι, πολύ περισσότερο, ή έποχή του ψευτο-άριστουργήματος.

* * *

Τό λοιπόν, ίδου ένα βιβλίο πού, για τόν ένα ή τόν άλλο λόγο, ενδιαφέρει την κριτική. Έδώ αρχίζει ο καυγας κριτικών και συγγραφέων. Μιλώσα παραπάνω, για την πολυμηχανία τών λογοτεχνικών βιβλιοκριτών. Πρέπει, από τό άλλο μέρος, να λαβουμε ύπ' όψει την άνομοιότητα τών άτομικών άντιδράσεων.

Παράδειγμα: «Οι άδελφοί Μπουκινιάν». Ο André Théryne έγραφε στο «Χρόνο»: «Ίδου τό βιβλίο τό πιδ δυνατό, τό πιδ γερό πού είχε από καιρό να φανεί. Ο κ. Jean Prevost είναι φυσικά πλασμένος για να είναι ο πραγματικός μυθιστοριογράφος τής γενεάς του, ο μόνος ίσως.» Ο Maurice Gauchez γράφει στην «Αναγέννηση τής Δύσης»: «Οι «Αδελφοί Μπουκινιάν» πολύ πρόχειρο έργο του κ. Jean Prevost. Άνθρωποι του λαού συμβατικοί... Και ή κοινοτοπία αυτή είναι γραμμένη με τό «άσιχτιρ» ύφος του 1930!»

Για τό «Μιά γυναίκα στο παράθυρο τής...» οι άντιγνωμίες αρχίζουν από τόν τίτλο του βιβλίου. Ο Valère λέει: «Ο τίτλος, πού εκφράζει με τόν ωραιότερο τρόπο τη μελαγχολική σκέψη τής άναμονής, είναι συμβολικός...» Και ο André Billy «Τι κρίμα πού ο Drieu la Rochelle νόμισε πώς έπρεπε να δώσει στο βιβλίο του τίτλο τόσο χυδαίο, τόσο προσελευστικό.»

Θάταν ίσως σωστό να καθορίσω με ποιό πνεύμα και σέ ποιά σημεία οι δημιουργοί έχουνε δικαιο να παραπονιούνται με τούς κριτικούς, καθώς και σέ ποιά σημεία έχουν άδικο.

Ο συγγραφέας έχει τό δικαίωμα να παραπονεθεί με τόν κριτικό όσο για τις προθέσεις πού εκείνος του άποδίδει. Δέν έχει τό δικαίωμα να παραπονεθεί για την κρίση πού έπιφέρει ένας κριτικός όσο για την παραγοποίηση του έργου του.

Ο κ. Jean Prevost έχει δικαιο ν' άναγαχτεί με τούς κριτικούς πού βλέπουνε στο ρομάντζο του μιή ιστορι-

α έχυδαίσιμου. Δεν έχει όμως τό δικαίωμα ν' άγαναχτεί με τούς κριτικούς εκείνους που βρίσκουν συμβατική την ψυχολογία των ήρώων του, μήτε μ' εκείνους που βρίσκουν τή διήγησή του άνεπαρκώς δυναμική. Ο κ. Martin Maurice έχει δίκιο νά διαμαρτηρηθεί έναντιον των κριτικών που βρίσκουν ότι στο βιβλίο του «Άγάπη άγνωστη χώρα» κυριαρχεί ό φυσιολογικός έρωτας, ενώ ό ήθικός κόσμος των τριών ήρώων του βιβλίου έχει, γι' αυτούς, πολύ μεγαλύτερη σημασία και θριαμβεύει τής επιθυμίας. Άλλά ό κ. Maurice δεν έχει τό δικαίωμα νά διαμαρτηρηθεί έναντιον των κριτικών που του κατηγορούν τό μεταφορικό και άλληγορικό του ύφους.

Μ' άλλα λόγια ό κριτικός πρέπει πρώτι να φροντίσει νά καταλάβει και νά συμπαθήσει τό έργο για τό όποιο πρόκειται νά κάμει λόγο, και ό συγγραφέας έχει τό δικαίωμα νά παραπονεθεί για τή μη κατανόσή του από τον κριτικό. Αυτό χρωστάει ό κριτικός στο συγγραφέα. Έπειτα ό κριτικός πρέπει νά αισθανθεί και νά κρίνει. Αυτό χρωστάει στον έαυτό του και στους άναγνώστες του.

Μετ. Γ. Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗΣ

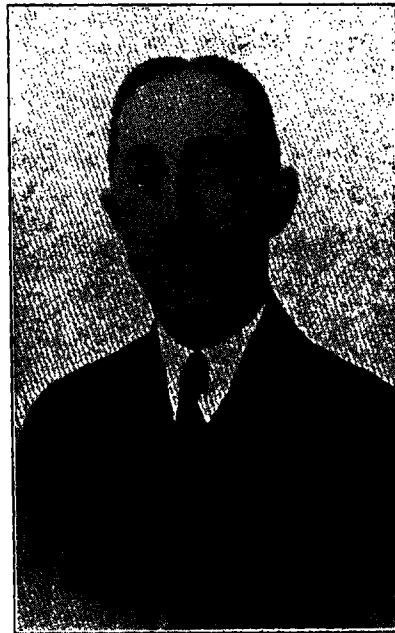
ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΡΗΓΑ ΓΚΟΛΦΗ: «Λυρικά Χρώματα» έκδ. Ι. Ν. Σιδέρης, Άθήνα 1930. Σελ. 142, Δρχ. 25.

Ό χώρος και ή χρονική προθεσμία δέ μου έπιτρέπουν νά μιλήσω, καθώς θά ήθελα, για τό έργο, γενικά του Ρήγα Γκόλφη. Τό όνομά του είναι τόσο γνωστό και άγαπητό στους πλατύτερους λογοτεχνικούς κύκλους και στο μορφωμένο κοινό, που θά ήταν άσσειά ή χειρονομία εκείνου που θά ήθελε νά τό συστήσει. Όσοι παρακολούθησαν συστηματικά τήν εξέλιξη τής νέας μας λογοτεχνίας, από τήν έποχή που συνειδητά ξέσπυσε τό γλωσσικό κίνημα με τό κίνημα του Ψυχάρη, θά παρατήρησαν βέβαια με ιδιαίτερη προσοχή ώρισμένα πρόσωπα που ή δημιουργική προσπάθειά τους στάθηκε άδιάκοπη και ήρωϊκή ως τον καιρό που καταλάβαν πιά πώς έφεραν κάποιο άποτέλεσμα. Ένα από τά πρόσωπα τούτα είναι και ό Ρήγας Γκόλφης. Η σταδιοδρομία του είναι τιμητικά γραμμένη στις καλαιμαχες σελίδες του ιστορικού «Νουμά». Από τις σελίδες αυτές πέρασαν, μπορεί νά πει κανείς όλα τά στελέχη, αξια και μή, τής νέας μας λογοτεχνίας. Όμως λίγοι άφησαν τ' άχνάρια τους άσβυστα, λίγοι συνδέσανε τήν ύπαρξή τους, τόνομά τους με τήν ύπαρξη του «Νουμά», όπως ό Ρήγας Γκόλφης. Έκει μέσα έχει αφήσει σκορπισμένη όλόκληρη κριτική έργασία, που άν σήμερα μαζεύονταν, γινόταν μία έπιλογή ή ένα ξανακούταγμα, κι έβγαινε σέ βιβλίο ή σέ βιβλία, θά μπορούσε νά χρησιμεύει πολύτιμος πνευματικός όδηγός στους νέους που δεν έχουν δυστυχώς νοιώσει κατά βάθος τί πρόσφερε και πώς δούλεψε ή πνευματική γενιά τής «Νουμαδικής» έποχής.

Ό Γκόλφης στάθηκε ένας από τούς πρώτους θετικούς φορείς στη μουσουλαιμένη Έλλάδα των καινούργιων, ελεύθερων, ζωντανών ιδεών. Με τό δράμα του «Ό Γήταυρος» ένθουσιαστικά αντίλαλησε τούς ήχους μιας καινούργιας άνώτερης ζωής. Οι πρώτοι του δημιουργικοί καρποί, στίχοι, πεζά, άποβλέπουν σέ κάποιο καθολικώτερο και συμπαντικώτερο άγνάντημα των προβλημάτων, χωρίς μεταφυσικές και ιδεολογικές μονούβρες ύποπτες. Μά πιά τό πολύ τον κατέχει ή γλωσσική ιδέα. Πιστός μαθητής του Ψυχάρη, του Παλαμά, ριχνεται με ένθουσιασμό στον άγώνα, έρευνά τήν πνευματική κίνηση τής έποχής. Η κριτική του είναι σφή, μετρημένη, χωρίς θεωρίες και ύπερβολές, μπορεί νά χρησιμεύει για ύπόδειγμα όρθής έρευνας πολλών λογοτεχνικών ζητημάτων. Η γλώσσα του είναι ή

πραχτική έφαρμογή των γλωσσικών του πεποιθήσεων. Γλώσσα μεστή, πλουτιζόμενη πάντα, άναπτυσσόμενη σύμφωνα με τό παράδειγμα διδασκάλων σαν του Παλαμά, σαν του Ψυχάρη. Οι στίχοι του, στίχοι άληθινοί, καθρεφτίσματα μιας ποιητικής ιδιοσυγκρασίας αξιοπρόσεκτης για τήν έσωτερικότητά της, προσένησαν έντόπωση και σέ ξένους σοφούς έλληνησιτές. Ό Γκόλφης είναι παιδί μιας γερής ποιητικής έποχής που έθρεψε ένα Παλαμά, ένα Γρυπάρη, ένα Χατζόπουλο, ένα Παρφύρα. Και τό τελευταίο του άκόμη βιβλίο, τά «Λυρικά Χρώματα» δεν έχει κανένα χαρακτηριστικό σημάδι από κείνα που διακρίνουν άλλες νεώτερες έργασίες.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

Δεν εκφάρζεται με νεολογισμούς ύποπτους κατά τό πλείστο, μήτε έχει άσθενική και χλωμή και άριστοκρατίζουσα όψη. Δεν τον δονεί καμιά άκαθόριστη άνησυχία διεθνούς μορφής. Τραγουδά με τή φλογέρα του καιρού που ή δημοτική γλώσσα μάχονταν νά επικρατήσει, δειχνοντας όλη τή δύναμή της και τις όμορφίες της. Στα χέρια των νεώτερων μοιάζει με κάτι τό άκρωτηριασμένο και τό κακοποιημένο. Ό Ρήγας Γκόλφης μάς δίνει σήμερα, τή σπάνια ευκαιρία νά ξαναχαρούμε τή δημοτική γλώσσα σέ όλη της τήν ποιητική ενάργεια. Γιατί και ό στίχος του είναι ό ά ψεγάδιαστος και καλοφτιασμένος στίχος που άνθούσε μία φορά κι ένα καιρό. Δέ θέλω βέβαια νά πω πώς ή ποίηση του Γκόλφη είναι έξωτερική, διακοσμητική, άς πούμε, κάθε άλλο. Ό στίχος του μάς άποκαλύπτει, μία βαθειά, τρυφερή και εγγενική καρδιά, μία σκέψη επαναστατική όσο και μελαγχολική. Ό Παλαμάς του έγραψε κάποτε :

Ρήγα Γκόλφη, ή φροντίδα σέ μαραίνει του στενοῦ και του άνήλιαγου γραφείου...

Άπό τήν έντονη αίσθηση του διαβρωτικού μαρμαμού, πήγασε σαν αυθόρμητη αντίδραση, ή ποίηση του Ρήγα Γκόλφη. Μία ζωή όλόκληρη, από τά πεθαμένα όνειρα των περασμένων ως τό άδειο και πληχτικό παρόν, από τό παρόν ως τό ποθούμενο μέλλον, λυρικά χρωματίζεται και ένσαρκώνεται στα τραγούδια του, στοχαστικά κρίνεται από τήν αυστηρή και δίκαιη συνείδησή του.

Ό Γκόλφης έπόθησε νά ζήσει μία ζωή άγνά ποιητική και λεύτερη, χωρίς προλήψεις και κακίες. Ό

μας έζησε την άχαρη, και πληχτική ζωή του «σκολαστικού γρασιδι» περιτριγυρισμένος από λογής πεζές έννοιες, Μόνον ή χαρά της μούσας τον άπολυτρώνει. Μέσ' από τó καλοδουλεμένο στίχο του, τόν ρυθμικό και τόν εύλυγο, ξαναπλάθει τά όνειρα της σιωπής του, τούς φευγαλέους και εξαύλωμένους έρωτές του. Ειδυλλιακά προσωπίακια γιομάτα φώς και χυριά, μουσικά καρδιοχτύπια, κρυφοί και άνέκφραστοι πόθοι αναβλύζουν συγκινημένα από τά τραγούδια του. Συχνά μπορεί κανείς να ξεχωρίσει την αισθηματική λεπτότητα του Σουλύ Προσυντόμ ένφρασμένη με την άδρότητα του Παλαμά. Η ψυχή του ποιητή έμεινε άπείραχτη από τó πεζό και άνοούσιο περιβάλλον. Αναλύεται σε μελαγχολικά δάκρυα στη θύμηση των περασμένων, προσπαθεί να τρυγήσει από τó παρόν όση δροσιά και ποίηση μπορεί να τού δώσει. Έκείνο όμως που έντονότερα μάς έντυπώνεται είναι τó δίκαιο παράπονο τού ποιητή κατά της πεζής ζωής του. Πολλές φορές παίρνει τραγικό τόνο, πάλλεται από μιá βαθειά και άληθινή πίκρα.

Ο Γκόλφης μύθεσε να έκφράσει με πολλή τέχνη και δύναμη όλο τó μυστικό της ψυχής του. Μάταια άν παραπονιέται για την άχαρη ζωή, πρέπει να κωχτείται και γιατί άγωνίστηκε με θάρρος και έγκωφεύρηση για την επικράτηση ένός ώρισμένου ίδανικού του, και γιατί κατόρθωσε να δημιουργήσει μιá ποίηση μέσα στην όποία ζωντανά και ελικρινά μετάγγισε τόν έσωτερικό του κόσμο, με όλα του τά χαρακτηριστικά. Σε κοινούς που όργαζει ή άνειλικρίνεια και ή κενολογία, περισσότερο άδρός μάς φαίνεται και πιο πολύ μάς έντυπώνεται στη φαντασία ό Λυρισμός τού Γκόλφη, πλούσιος, άνετος, πολύχρωμος, έτσι όπως τόν είκονίζουν τά «Λυρικά Χρόνια».

A. K.

ΜΑΝΩΛΗ ΚΑΝΕΛΛΗ—ΣΙΣΥΦΟΥ: «Η Σάρκα»
Μυθιστόρημα Σελ. 189. Αθήνα 1930 Δελ. 30.

«Η Σάρκα» είναι ό τίτλος τού νέου βιβλίου τού ποιητή Μανώλη Κανελλή, που άμέσως όταν προτοφάνηκε στα Νεοελληνικά γράμματα με ένα τόμο διηγήματα «Κατακάθια», έδειξε ένα άξιοπρόσεχο ταλέντο και φανέρωσε δυνατή ποιητική φλέβα που έκδηλώθηκε έντονότερα κατόπι στην ποιητική του συλλογή τά «Ρίγη της Γής».

Από τά τραγούδια της συλλογής του αυτής δε μπορεί βέβαια να πη κανείς πως όλα θά ζήσουνε, άλλ' όσα θά μένουνε θάναι χωρίς άλλο διαμάντια μέσα στη Νεοελληνική ποίηση.

Σήμερα με τη «Σάρκα» έρχεται να έδραιώσει τη θέση του στη Νεοελληνική Λογοτεχνία. Τό Ρομάντζο αυτό είναι παρμένο άπ' την κοινωνική ζωή. Υπόθεση κοινή, μά για τούς συγγραφείς δεν υπάρχουνε υποθέσεις κοινές και μη κοινές. Υπάρχει μονάχα γράψιμο κοινό, όχι κοινό, υπάρχει όμορφιά και άσκήμα.

Ο κ. Μ. Κ. με τη «Σάρκα» μάς έδωσε ένα ώραίο και πρωτότυπο μυθιστόρημα. Η γύμνια πολλών σελίδων του δεν άποκλείεται να ξενίση τόν άμάθητο άναγνώστη.

Ο κ. Κανελλής ώστόσο δεν μπορεί, δεν επιτρέπει στον έαυτό του να κάνει συμβατισμούς. Με την παρατηρικότητα που τότε διακρίνει ρίχνει τó μάτι του στον άνθρωπο που άπ' όποια μεριά κι άν τον έ προσέξει μάς τότε ζωγραφίζει γυμνά και ρεαλιστικά ξεσκεπάσει παλληκαρίσια τόν κυνισμό της ζωής που χαρακτηρίζει σνηθέστατα τούς σημερινούς ανθρώπους, άποκαλύπτει την κτηνωδία που τσαλαπατάει κάθε καλό που διευθύνει όλα στο χειρότερο. Τό πρόβλημα τού Έρωτα ζωγραφίζεται, άπ' όλες του τις μεριές με μοναδική ψυχολογική δύναμη.

Η Σάρκα ζει μέσα στις σελίδες τού ρομάντζου αυτού τις έντονότερες στιγμές τού πάθους

της. Τό έργο του κ. Κανελλή δύσκολο που φαίνεται να καταταχθί σε ώρισμένη κατηγορία και να θεωρηθί ως άποκύημα νατουραλιστικής ή ιδεαλιστικής έμπνευσης και μορφής.

Η Φιλοσοφία του φυσικά είναι πεσιμιστική Δίνει από τις τραγικότερες και θλιβρότερες είκόνες της ζωής. Η σύνθεση τού όλου έργοο είναι δραματική, στο τέλος μάάλιστα φτάνει, μπορεί να πη κανείς, και μέχρι μιás μελοδραματικής άπιθανότητας. Σε πολλά σημεία έχει κάτι τó περίπλοκο, αίφνιδιαστικό, σαραχικό, που τó κάνει να μοιάζει στην τόλμη και στη σύνθεση με μυθιστορήματα τού καλού παλιού καιρού που τó φανταστικό στοιχείο, άναμυγνίζεται και άλλώνει την απλότητα και την όμοιαλήθεια τού πραγματικού στοιχείου. Γιατί τά γήσια νατουραλιστικά μυθιστορήματα και με όλη την εξακριβωμένη ψυχολογική τους παρατήρηση στηρίζονται, άν δεν έχω λάθος, σε μιá «φτώχεια έδρέσεως».

Ο συγγραφέας της «Σάρκας», ώστόσο, είναι πλουσιώτατος σε εύρέσεις. Τό έργο του κ. Κανελλή ένισχύεται κι' από δυό τρόπους της αντίληψης της ζωής.

Δεν περιφρονεί τις ιδανικότητες με όσο μαύρα χρώματα κιάν τις παρουσιάζει, κι' ό άκρατος νατουραλισμός του, ή γυμνότητα που ό συγγραφέας του άρέσκειται και πολλές φορές μάάλιστα υπεραρέσκειται να μάς παρουσιάξει παραμερίζεται άπό την ένταση κι' από τη φροντίδα τού ύφους που μάς θυμίζει ό πεζογράφος με τόν ποιητή που έγραψε τά «Ρίγη της Γής».

Πιθανόν πολλοί, από τη σκληρή γυμνότητα που υπάρχει σε μερικές λεπτομέρειες της σαρκικής ζωής, να παρασυρθούν και να μιλήσουν εις βάρος τού έργου.

Αλλά μιá τέτοια κατηγορία νομίζω πως δεν θά είχε θέση για τó βιβλίο αυτό. Γιατί ή δυνατή και άκρατη αυτή γυμνότητα συνδέεται με την τύχη τού συγγραφέα που είναι κυρίως ή δύναμη τού να μάς δίνη την εικόνα που κεντούσε τη φαντασία του με την καλλιτεχνική ελικρίνεια παντού και πάντα.

Ένα από τά πιο πρωτότυπα μέρη τού έργου είναι ό διχασμός της ζωής της ηρωίδας του. Η διπλή της ζωή, που εμφανίζεται άλλη στη φρόνησή της κι' άλλη στην τρέλλα της. Αυτό τó διπλό έγω, δεν ξέρω άν άπασχόλησε κι' άλλους συγγραφείς στη δική μας τη φιλολογία, έγω τούλάχιστον τó βλέπω για πρώτη φορά και μου φαίνεται ή προσπάθεια αυτή από τις πιο δύσκολες. Πιο πρόσωπο άραγε να είναι τó βαθύτερο από τά δυό που μάς δείχνει; Ποιό να είναι ή προσωπίδα και ποιό τó πρόσωπο; Ο ύπνος της στην παραφροσύνη ή τó ξύπνημα στην πρώτη της ζωής;

Δεν ξέρω άν δικαιολογείται και έπιστημονικά από την Παθολογική ψυχολογία. Έμένα δέ μ' ένδι αφέρει και πολύ γιατί εκείνο που με συναρπάζει και υποθέτω θά συναρπάξει και καθένα που ξέρει τι σημαίνει αλήθεια και παράσταση στην τέχνη είναι ή σφραγίδα ή δυναμική, ή έντατική, ή όμορφιά μ'ένα λόγο που τó μυστικό της τó γνωρίζει τόσο καλά ό συγγραφέας της «Σάρκας».

L. M. I.

ΣΤΕΛΙΟΥ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑ: «Ο Τραγουδιστής των Παιδιών». Ποιήματα. Με μουσική και με σκίτσα. Σελίδες 120. Έκδοτικός Οίκος Δημητράκου. Αθήνα 1931.

«Ο Τραγουδιστής των παιδιών» είναι από τά βιβλία που άληθινά πλουτίζουν την παιδική Βιβλιοθήκη. Μοναδικό στο είδος του, ξεπνάνει στην ψυχή τού παιδιού τη χαρά τού τραγουδιού κι' έρχεται σε άμεση άνταπόκριση μαζί του,

βγαλμένο από μία βαθειά γνώση της παιδικής ηλικίας και ψυχής. Το τραγουδί εύκολα γίνεται χτήμα του παιδιού. Του κινούν άμέσως τὸ ἐνδιαφέρον, τοῦ κεντάνε τὴ φαντασία, τοῦ ἀνοίγουνε κόσμους, ποιήματα σὰν τὴν ἀριστουργηματικὴ Ὀμπρελλίτσα, τὴν Καλὴ Γιαγιὰ, τὸ Ὅλα κοιμοῦνται, τὸν τσαχπίνη τὸ Σταυρὴ, τὸ Μαναβάκι, τὸ Κάνε με καλά, τὸ Ἐλάτε, τὸ Μικρὸ Καρβουνιάρη κι' ἄλλα. Κι' ὅπως στὴν ἀρχὴ καθενὸς σχεδὸν, ἀπ' αὐτὰ εἶναι βαλμένο κι' ἀπὸ ἓνα δημοφιλὲς ἀνάλογο μὲ τὸ θέμα σκίσο, δὲ δυσκολεύεται καὶ πολὺ νὰ πιάσει τὰ νοήματα, τὴν εἰκόνα καὶ νὰ κάνει μόνου του τὸ παιδί τὴν ἐπιλογὴ. Ἡ εἰκόνα, νομίζω, δὲν πρέπει νὰ λείπει ἀπ' αὐτὸ τὸ εἶδος τὰ Παιδαγωγικά. (Ἀναγνωσμάτριά Βιβλία γιὰ παιδιά, Δηγηματάκια, Ποιήματα.) Παίζει μεγάλο ρόλο, ἐπιβοθητικό. Ὁ Σπεραντσα, ὅπως τὸν ἀφα κι' ἄλλοτε, εἶναι, μετὰ τὸ Βιζυηνὸ καὶ τὸν Πάλλη, ὁ μόνος ποῦ ἐγράψε καὶ γράφει παιδιὰ τὸ τραγουδί. Τόχει ἀιστανθεῖ, τόχει κλείσει στὴν ψυχὴ του. Καὶ τὸ δουλεύει μὲ σύστημα, μὲ φροντίδα, μ' ἐπιμονή, ἀληθινὸς Τεχνίτης. Ἀπόδειξη ὁ Τραγουδιστὴς τῶν Παιδιῶν.

Π. Τ.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ**Ο ΣΤΑΘΑΤΕΙΟΣ**

Μεγάλο δράμα σκάρωσε κι' ὁ πλούσιος Σταθάτος. Μὴν ἔχοντας ὑπόληψη στὴς ἀμυαλιὰς τὸ Κράτος, τὸ Λιδωρικὴ ἔβαλε βραβεῖα νὰ χορίση καὶ τὴ Λογοτεχνία μας ἔτσι νὰ λωιδωρίση.

ΣΕ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟ

Μ' ἓνα σου χρονογράφημα τὸν κόσμο ξεγελάς ποῦ στὴ σκηνὴ τὸ ταίριασε γλεντώντας ὁ Μελάς. Κι' ὅσ' ἰσὲς ξαίρουν ἀποροῦν, σὲ τὴν ἐπιδημία, βραβεῖο πὼς δὲ χτύπησες ἀπ' τὴν Ἀκαδημία.

ΣΤΟ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ

Ἀπ' ὅσα ὡς τώρα γλωσσικὰ δηγῶσαν παραμύθια, ἡ ἐπιστῆμη τίποτα δὲ βρῆκε γιὰ σωστό. Μὲ τοῦ Ψυχάρη τὸ δαδί ἀπὸ εἶδες τὴν ἀλήθεια, κάμε κουράγιο, δάσκαλε, καὶ πὲς: εὐχαριστῶ.

ΣΤΟ ΣΤΟΥΤΟ

Μέσα στὴς Ἀκαδημίας καθαρεύουσας τὴν κλίκα ὀργιάζοντας χορεύεις σὰ νεώτερη Ριχίκα, κι' ἔχεις τόσους κουτεντέδες νὰ σοῦ παίζουν τὰ βιολιά ποῦ ὄλο σκύβουν τὸ κεφάλι καὶ δὲ βγάζουνε μιλιὰ.

ΣΕ ΣΤΙΧΟΠΛΟΚΟ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ

Τοῦ Πρωτανεῖου τρώφιος εἶσαι καὶ οὐ Θεόφιλε, ὡς μὴ ὤφειλε. Φουσκάνεις, μακαρονισμοὺς ἀπὸ τὸ τρώγε τρώγε, καθαρολόγε.

ΠΙΚΡΑΓΚΑΘΗΣ

Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ

— Ὁ κ. Α. Ἀργῆς (Τριτόδαν 21α) εὐχαριστῶς στέλνει τὸ τελευταῖο του μυθιστόρημα «Οἱ Λύκοι» σ' ὅποιον λογοτέχνη τοῦ στείλει τὸ δικό του παλιὸ ἢ νέο.

— Τυπώνεται «Τὸ νούμερο 31328» ρομάντζο τοῦ Ἡλία Βενέζη βγαλμένο ἀπὸ τὰ μαρτύρια τῶν αἰχμαλώτων τῆς Ἀνατολῆς.

— Στὸ περασμένο ἄρθρο τοῦ κ. Σταμνέπουλου γιὰ τὴ Μενάρδικη ἀπάντησι στὴ σελ. 40 στήλη 2 καὶ στίχο 21 κέξ. πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν τὰ λεγόμενά του ὡς ἑξῆς: «ὅτι στὴν Κύπρο χύθηκε, ὅπως εἶναι γνωστὸ, κοντὰ σὲ κάθε λογῆς (χωρὶς νὰ λείπει καὶ τὰρβανίτικο) καὶ σημεῖο αἷμα» κτλ.

— Κάτι περισσότερο ἀπὸ χαρὰ καὶ ἱκανοποίησι νοιώθουμε μὲ αὐθόρμητη ἐκδήλωσι μερικῶν

φίλων μας τῆς Κρήτης ποῦ σὲ μιὰ ἐπίθεσι κατὰ τοῦ «Νουμά» καὶ τοῦ διευθυντῆ του ξεσπαθώσανε καὶ ταχτήκανε στὸ πλευρό μας.

Ὁ Ἄγγελος Καλοκαιρινὸς καὶ ὁ Π. Ρ. ἀπὸ τὴς στήλες τοῦ «Ἐλευθεροῦ Λόγου» τῶν Χανιῶν καθὼς καὶ ὁ νέος ποιητὴς Ἀργῆς Χατζηδάκης ἀπὸ τὴς στήλες τῆς «Ἐλευθερῆς Σκέψης» τοῦ Ἡρακλείου, μόλις ἐτύλησε καὶ δημοσίευσεν τὸ λιβελλογράφημά του ὁ ὑβριστὴς τοῦ «Νουμά» καὶ γνωστὸς Ἰκαζοντε ἐκὲς τῆς Κριτικῆς Μ. Τωμαράκης (Κήρυξ Χανιῶν 3.3.31) τὸν παραλάβανε καὶ τὸν κάνανε τοῦ ἀλατιοῦ, μαθαίνοντάς του ὅτι δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ μιλάει ἐν τὴν ἀσέβεια γιὰ Ταγκόπουλους καὶ γιὰ «Νουμά», γιὰ τὸν Πάλλη, Φιλήντα καὶ τοὺς ἄλλους πρωτεργάτες τῆς Ἰδέας, ποῦ τὸν ξεστραβώσανε καὶ μπορεῖ κάπως νὰ ἐκφράζεται σήμερα...

Ἐμεῖς βέβαια δὲν ἔχουμε νὰ προστέσουμε τίποτα. Τὸ περσινὸ παραγράφακι τοῦ «Νουμά» σκληρὸ εἶτανε καὶ τσοῦζει. Τραβᾶμε ἴσια τὸ δρόμο μας ἀδιαφορώντας γιὰ τὴς ἐπιθέσεις ἀλλὰ καὶ γεμάτοι χαρὰ νὰ νοιώθουμε κοντὰ μὲς φίλους τῆς Ἰδέας εἰλικρινεῖς σὰν τοὺς καλοὺς μας φίλους τῆς Κρήτης.

-- Μᾶς γράφει ὁ κ. Ἀριστ. Πρῶκος Κ. Παπαρηγοπούλου 30

Ὁ κ. Ἰ Σταμνέπουλος στὴ σελ. 30 τοῦ «Νουμά» (σὴλη α' προτελευταῖος στίχος) γράφει σχετικὰ μὲ τὸ «γιαλὸ-γιαλὸ πηγαίναμε κ.τ.λ.»

«... καὶ δὲν τὸ βρῖσκω ἀδύνατο νὰ εἰπωθῆ καὶ γιὰ βάρκα...»

Νομίζω πὼς ἀπὸ λέγεται μὲν ὁ γιὰ βάρκα, δηλ. μὲς ἀπὸ βάρκα... Τὸ τραγουδάκι εἶναι μακαρολόλα (λεμβφοδία) καὶ τραγουδιέται μὲς στὴ βάρκα τραβώντας τὰ κουτιά...

Μὲ συγκίνηση καὶ ἀμετρον θλίψη κἀνουμε γνωστὸ στοὺς συνδρομητῆς κι' ἀναγνώστες τοῦ «Νουμά» τὸ θάνατο τοῦ διευθυντῆ του καὶ ποιητῆ Πάνου Ταγκόπουλου. Ἀπὸ καιρὸ ἔμενε στὸ Μαρτσάκι μὲ κλονισμένη ὑγεία καὶ τὰ ξημερώματα τῆς περασμένης Δευτέρας (27 τοῦ Ἀπριλῆ 1931) ἔσβησε γαλήνια. Ἡ κηδεῖα του ἔγινε τὸ δειλινὸ τῆς ἴδιας μέρας στὸ Πρῶτο Νεκροταφεῖο τῆς Ἀθήνας ὅπου θάφτηκε στὸν οἰκογενειακὸ του τάφο δίπλα στὸν ἀξέχαστο πατέρα του Δημήτριο Π. Ταγκόπουλο, τὸν ἰδρυτῆ τοῦ «Νουμά». Οἱ λίγοι φίλοι ποῦ μάθανε τὸν ξαφνικὸ θάνατο, μὲ ψυχικὸ σπαραγμὸ συνοδέψανε στὸ μνήμα τὸ νέο ποιητῆ, ἀδικοθερισμένο ἀπὸ τὴν τραγικὴ του μοῖρα. Τὸν ἀποχαιρέτησε συγκινητικὰ ὁ Ρήγας Γκόλφης, μὲ θερμὰ ἐπιτάφια λόγια, καὶ χαρακτήρισε σύντομα τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο.

Τὸ φύλλο τοῦτο τοῦ «Νουμά» εἶταν ἔτοιμο νὰ τυπωθῆ καὶ τὴν ὕλη του εἶχε ἐπιθεωρήσει ὁ ἀτυχὸς διευθυντῆς του. Βγαίνει ἔτσι σὰ στεγνὸ τοῦ θέλημα.

Ἐλπίζουμε τὸ κατοπινὸ τεῦχος νὰ εἶναι ἀπερωμένο στὴ μνήμη του, καὶ παρακαλοῦμε τοὺς συνεργάτες τοῦ «Νουμά» νὰ μᾶς στείλουνε τὰ σχετικὰ τοὺς ἄρθρα στὴν ἴδια σύστασι τοῦ περιοδικοῦ καὶ στ' ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ του Γιάννη Δ. Ταγκόπουλου.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΗΣ

“ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ,,

Είναι ένας τόμος από 192 σελίδες

του νέου πεζογράφου ΠΕΤΡΟΥ ΑΦΘΟΝΙΑΤΗ

Έκδοτης ΜΙΧ. ΖΗΚΑΚΗΣ

Τὸ συσταίνουμε θερμὰ σ' ὅλους τοὺς ἀνα-
γνώστες μας ποὺ θέλουνε ν' ἀποκτήσουνε
ἓνα πραγματικὰ ἑλληνικὸ βιβλίον.

ΕΞΕΔΟΘΗ:

ΤΟ ΜΑΣΤΙΓΙΟ Κ'ΟΙ ΠΟΛΥΕΛΑΙΟΙ

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΤΟΥ

ΘΡΑΣΟΥ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗ

— ΕΝΑΣ ΠΟΛΛΑΠΛΟΣ ΚΟΣΜΟΣ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΚΑΙ ΚΥΝΙΣΜΟΥ —

Ἐξη διηγήματα, μὲ εἰκόνες gors-texte, σὲ ἔκδοση βιβλιοφίλων
Τιμὴ δρχ. 25.
Βιβλιοπωλεῖον «ΕΣΤΙΑΣ» 50 ὁδὸς Σταδίου, Ἀθήναι.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

Κεφάλαια Μετοχικά και 'Αποθεματικά Δρ. 1.205.000.000.—
Καταθέσεις (τῆ 31ῆ Δεκεμ. 1930) \$ 7.150.000.000.—

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΘ' ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ ΕΝ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ 51 MAIDEN LANE
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΝ ΣΙΚΑΓΩ 33 S. CLARK STREET.
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας
εἰς τὸ ἔσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντος ὄρους.
Λέγεται καταθέσεις (εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσίμῃ καὶ ταμιευτηρίου) εἰς
δραχμὰς καὶ ἕνα νομίσματα μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

HELLENIC BANK TRUST COMPANY
NEW-YORK, 51 MAIDEN LANE

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, συμφώνως μὲ τοὺς νό-
μους τῆς Πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων.
Κεφάλαια ὀλοσχερῶς καταβεβλημένα . . . \$. 1.500.000.—

